

Natur, hälsa, trädgård

Magisterexamensarbete i Natur, hälsa och trädgård 2008:5, (15 ECTS)

KULTURPRÄGLADE MILJÖKARAKTÄRER I LANDSKAPET

Om teorierna kring och användning av "Allmänningen", "Lustgården"
och "Centrum, festen" i fysisk planering för hälsa och välbefinnande

Elisabeth von Essen

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU i Alnarp

Till minne av min farfar, trädgårdsentusiasten och botanisten Oscar Broborg, som genom sin trädgård Fullsbäckens botaniska trädgård och de tankar som han hade redan då om trädgårdens läkande kraft, varit min inspiratör i alla år.

Kulturpräglade miljökaraktärer i landskapet

- Om teorierna kring och användning av "Allmanningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" i fysisk planering för hälsa och välbefinnande

© Författare: *Elisabeth von Essen*

© Fotografier, illustrationer och layout: *Elisabeth von Essen*

Handledare

Professor, landskapsarkitekt, PhD - *Patrik Grahm*

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, Alnarp

Biträdande handledare

Professor i översiktlig planering, landskapsarkitekt, AgrD - *Erik Skärbäck*

Institutionen för landskapsarkitektur, SLU Alnarp

Examinator

PhD och miljöpsykolog - *Fredrika Mårtensson*

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, SLU Alnarp

Biträdande examinator

Landskapsarkitekt MSc, LAR/MSA, PhD student - *Carina Tenngart*

Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi, SLU Alnarp

Natur, hälsa, trädgård

Magisterexamensarbete, 2008:5, (15 ECTS)

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp

Naturebook förlag

www.naturbook.se

eve@naturebook.se

ISBN 978-91-976720-1-6

FÖRORD

Under våren 2008 initierade Institutionen för landskapsarkitektur i Alnarp en kartläggning av fyra av de åtta parkkaraktärer som studerats av Patrik Grahm, Ann-Margareth Berggren-Bärring, Ulrika Stigsdotter med flera.

Kartläggningen som var en del i forskningsprojektet *Landskapet som resurs* genomfördes under mars-maj 2008 på regional nivå i Skåne med stöd av Naturvårdsverket och har avrapporterats i *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne*. Rapporten beskrev arbetet kring kartläggningen samt resultatet av insamlingen av karaktärerna (www.sundskap.se/publikationer/publikationer_sv.html).

Resultatet från ovan nämnda kartläggning är utgångspunkten för denna magisteruppsats om 15 hp/15 ECTS.

Via observationer på 19 orter i Skåne samt teoretisk genomgång och analys av de tre kulturpräglade miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen", har uppsatsen som syfte att genom teori och observation skapa förståelse för dessa miljökaraktärer samt deras innebörd och användning, utifrån betydelsen för människor och deras behov.

Jag vill rikta ett speciellt tack till professorerna i landskapsarkitektur *Patrik Grahm* och *Erik Skärbäck*, PhD och miljöpsykolog *Fredrika Mårtensson* för bistånd och engagemang under arbetets gång samt landskapsarkitekt och MSc *Carina Tenngart* för viljan att vara min examinator och för ovärderlig hjälp.

Därutöver vill jag tacka min man, baron Carl von Essen, mina fantastiska barn Patrik och Cecilia, Karin Görling som alltid är min vän och mitt stöd samt alla vänner både på och utanför kursen som varit till hjälp under året.

Till sist vill jag tacka alla på Alnarp som gjort mitt år så lärorikt!

Alnarp i september 2008

Elisabeth von Essen

SUMMARY

During spring 2008, the Institution for Landscape Architecture, in co-operation with Naturvårdsverket, initiated a survey in the districts of Skåne. In the survey, four out of eight park characters were examined, and it was observed that not only was it difficult interpreting these characters, but it was also presented with difficulties separating "Lustgården" and "Allmänningen".

The purpose of this master thesis in Landscape Architecture and Environmental Psychology is twofold. Firstly, a theoretical framework will be constructed on the three characters "Allmänningen", "Lustgården" and "Centrum, festen". Secondly, empirical data will be gathered in these environments. Finally, these two components will be joined to seek a deeper understanding on how to optimize the meaning of the conceptions to be able to use them in physical planning starting from people's needs and health.

The results shows that the environment of "Allmänningen" is about prospect; to see, to have a general view and aperture, which is a guarantee for us being able to investigate our world visually. Our intrinsic curiosity gives us an opportunity to expand our competence and our identity. "Lustgården" is about refuge; being hidden, intimacy, feeling safe and on a subconscious level give us an opportunity to feel being in control and to return to a safe base. "Centrum, festen" is about meeting people in official places, being seen and acknowledged through spending time in one another's company.

"Allmänningen", "Lustgården" and "Centrum, festen" are mainly related to what is offered in a certain site (eg, sports-, and swimming facilities as well as the ability to grow plants), which is commonly referred to as affordance. These three concepts also describe a site's characteristics, for instance whether it is perceived as being an open space or close quarters. They also relate to experiences such as comfort, privacy, uniformity, understandability and manageability.

In separating characters there is an initial problem when the places are similar to each other. For instance, city parks are multi-dimensional, which creates the perception of either "Lustgården" or "Allmänningen" because we perceive that they have a balance between symbols of both prospect and refuge.

KEYWORDS: "Allmänningen", "Centrum, festen", "Lustgården", affordance, being seen, biological inheritance, closed, eight park characters, environmental psychology, general view, health, healthdesign, hidden, interpretations of the characters, intimacy, KASAM, landscape architecture, meeting other people, not being seen, people's needs, perception, psychodynamic theory, physical planning, prospect, refuge, safe base, safety, to see, to be seen, unconscious level.

SAMMANFATTNING

Under våren 2008 initierade och genomförde Institutionen för landskapsarkitektur med stöd av Naturvårdsverket en kartläggning av fyra av åtta park(miljö) karaktärer i Skånes samtliga kommuner. I samband med besöken i kommunerna framkom vissa tolkningssvårigheter att framförallt skilja karaktärerna "Lustgården" och "Allmänningen" åt.

Med denna magisteruppsats i landskapsarkitekturens miljöpsykologi vill jag genom teoretisk genomgång tolka den forskning som ligger bakom miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården", "Centrum, festen". Avsikten är att skapa förståelse för dessa miljökaraktärers innehåll, innebörd och användning utifrån betydelsen för människors behov samt att genom observationer beskriva karaktärerna i syfte att underlätta användningen av dem vid planering för hälsa och välbefinnande.

Resultatet visar att "Allmänningens" miljöer handlar om "prospect", det vill säga att se och att ha överblick, och om ett landskaps öppenhet som är en förutsättning för att vi ska kunna utforska vår omvärld visuellt. Nyfikenhet på vår omvärld ger oss också möjlighet att utveckla en egen kompetens, egna färdigheter och ett eget "själv". "Lustgården" handlar om att inte bli sedd, "refuge", det vill säga att vara dold, intim, trygg och avskild, både visuellt och på ett omedvetet plan vilket ger oss en möjlighet att ha kontroll och att kunna återvända till en trygg bas. "Centrum, festen" handlar om att mötas på offentliga platser, bli sedd och bekräftad och att växa mentalt genom att umgås med andra människor.

Definitionerna av karaktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" beskriver i första hand "affordances", miljöerbjudanden, det vill säga vilka aktiviteter som de olika platserna kan bjuda på, till exempel idrott, odling och bad, egenskaper hos platsen till exempel öppen- och slutenhet, samt upplevelser till exempel trygghet, avskildhet, enhetlighet, begriplighet och hanterbarhet.

När det gäller att skilja karaktärerna åt uppstår problem i första hand när platser liknar varandra, exempelvis landskapsparkspräglade parker där det fysiskt finns en *balans mellan prospect och refuge*. Samtidigt upplevs parkerna som om de domineras av refuge-symboler vilket gör att de kan upplevas som "Lustgården".

NYCKELORD: "Allmänningen", "Lustgården", "Centrum, festen", aktiviteter, att bli sedd, att se, att inte bli sedd, bekräftad, biologiskt arv, dold, estetiska uttryck, fysisk planering, fysisk, hälsa, hälsodesign, intimitet, KASAM, kategorisering, landskapsarkitektur, miljöerbjudande, miljöpsykologi, människors behov, omedveten, perception, prospect, psykodynamisk teori, refuge, slutenhet, tolkning av karaktärer, trygg bas, trygghet, välbefinnande, åtta parkkaraktärer, öppenhet, överblickbar.

INNEHÅLL

FÖRORD 3

SUMMARY 4

SAMMANFATTNING 5

INNEHÅLL 6

1. BAKGRUND 9

Karaktärernas utveckling 10

Den pågående forskningen 14

➤ Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne 14

2. SYFTE 18

3. METOD 20

Inledning 20

Tillvägagångssätt 20

➤ Framtagning av litteratur för teoritolkning 20

➤ Observerade platser 20

Resultatredovisning 21

➤ Teoritolkning 21

➤ Observation 22

➤ Analys och tolkning 22

Definition av begrepp 23

4. RESULTAT 25

- ~ Teori 25
- ~ Observationer 25
- ~ Analys och tolkning 26

Teoritolkning 28

- Parker i historisk tid 28
- Vårt behov av natur och det biologiska arvet 30
- Vad innebär det att ha hälsa och uppleva välbefinnande? 37
- Naturens miljöerbjudande – affordance 38
- Att tolka och uppleva landskapet 40
- Närheten till natur 42

Observationer 44

- "Allmänningen" 44
- Definition av "Allmänningen" 44
- Observerade platser 44
 - ~ Idrottsplatsen – planen 45
 - ~ Den landskapspräglade parken – stadsparken 50
 - ~ Öppna, tillgängliga områden med vid utblick 52
 - ~ Samlande platser – ängen 53

- "Lustgården" 56
- Definition av "Lustgården" 56
- Observerade platser 56
 - ~ Lekplatsen – det lekfulla 57
 - ~ "Lustgården" i parker 61
 - ~ Koloniområdet – odlingen 66
 - ~ Badplatsen 71
 - ~ Kyrkogården 72
 - ~ Andra "Lustgården" 73

- "Centrum, festen" 75
- Definition av "Centrum, festen" 75
- Observerade platser 75
 - ~ Sociala mötesplatser i parker 75
 - ~ Andra sociala mötesplatser 77

Analys och tolkning 81

- "Allmänningen" 81
 - ~ Analys av de observerade platserna 81
 - ~ Tolkning av "Allmänningen" 83
- "Lustgården" 85
 - ~ Analys av de observerade platserna 85
 - ~ Tolkning av "Lustgården" 87

- "Centrum, festen" 90
 - ~ Analys av de observerade platserna 90
 - ~ Tolkning av "Centrum, festen" 91

5. DISKUSSION 93

- Metoder och bedömningar 93
 - ~ Skiss till miljöpsykologiskt verktyg 97
- Slutsats 99

6. REFERENSER 100

7. BILAGOR 103

1. BAKGRUND

En första större studie av hur dagens parker används inleddes 1984 och publicerades i *Hur används parken?* (Grahn & Sorte, 1985). Grahn och Sorte (1985) genomförde en noggrann genomgång av 75 internationella studier gällande vilka enskilda kvaliteter i natur- och grönområden som människor värderar. Resultatet visade 51 enskilda kvaliteter. Kvaliteterna fördes in i en enkät som 1 500 organisationer i nio städer fick besvara.

De 51 kvaliteterna analyserades med hjälp av faktoranalys, och framkom sex starka faktorer, vilka kan tolkas som 6 karaktärer. Studien har sedan upprepats genom ytterligare internationella studier i Tyskland, Holland, Danmark och Finland (Grahn, 2008).

I Sverige har studien bland annat följts upp av fördjupade kvalitativa och kvantitativa studier som resulterat i avhandlingen *Parkers betydelse* och andra publikationer (Grahn, 1991 och Grahn, 1988) samt av en andra omgång fördjupade kvalitativa enkätstudier av 1 600 utvalda organisationer där man pekade ut de parker som hade flest viktiga kvaliteter. I resultatet som presenterades i *Grönstrukturernas betydelse för användningen* och som lades in via GIS gjordes tillägg av ytterligare fem kvalitéer så att resultatet blev 56 kvaliteter (Berggren-Bärring och Grahn, 1995).

Fokus i den ursprungliga studien låg på upplevelsen och användningen av parker. Den senare studien hade som direkt syfte att öka kunskapen om människors användning av parker. En kunskap som bland annat kunde användas i den kommunala planeringen.

Viktiga slutsatser från den djupgående studien var:

- ♦ att parker är en viktig del av en stads identitet och arkitektur.
- ♦ att parker är platser för rekreation och aktivitet.
- ♦ att parker kan vara olika stora men ofta är det inte storleken som avgör hur den används utan de egenskaper som den har.

En annan betydelsefull slutsats från de fördjupade studierna var att visa på och peka ut de karaktärer som är viktiga för hur vi kan använda parker och grönområden. Berggren-Bärring och Grahn (1995) fann i sin studie att det finns åtta karaktärer hos parker och grönområden som bör anträffas på samma plats för att fylla våra grundläggande behov av natur och samvaro.

Framtagningen av karaktärerna byggde på undersökningar gjorda i städerna Lund, Västerås och Uppsala. Karaktärerna var Det vilda, Det artrika, Det rymliga, Det rofyllda, Det lekfulla, Det gröna torget, Det festliga och Det kulturella. De beskriver användningen och kvaliteter hos parker utifrån mängden av artrikedom, rofylldhet, miljöer för utflykter, samlingsplatser, friluftsområden, lekmiljöer, kulturella och historiska platser

och vildhet. Syftet med dessa karaktärer var att de ska fungera som vägledning vid stadsplaneringen och att man med utgångspunkt från dessa skulle kunna ta tillvara de grönområden som finns i och i närheten av samhällen.

De åtta karaktärerna, som samtliga bör finnas i samma park eller område, underlättar och inbjuder till olika aktiviteter, några av dem är beroende av platsens utformning, andra inte. De definierar vår omgivning utifrån våra grundläggande behov av parker och grönområden. Om ett grönområde eller en park innehåller många karaktärer lockar de fler människor att gå dit, vilken sinnesstämning de än är i (Grahn, 2006).

Finner vi inte den karaktär som vi upplever är nödvändig för en viss aktivitet gör vi andra saker som passar platsen bättre (Grahn, 1991). Vi upplever också platser på olika sätt. Några av oss kan tycka att en plats har många karaktärer, andra att den har få (Grahn, 1991).

Tre av karaktärerna, "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" är mer kulturpräglade och finns i våra tätorter och stadsmiljöer. De berör våra behov av aktivitet, rörelse, lek och samvaro samt möjligheten för oss att dra oss tillbaka i avskildhet. "Allmänningen" och "Lustgården" tilltalar de som vill iakttä andra människor när de genomför aktiviteter eller som själva vill genomföra dem, till exempel att sparka fotboll, delta i olika bollspel, odla eller lek (Grahn, 2006). Karaktären "Centrum, festen" tilltalar de människor som vill se mycket folk i rörelse, de som vill känna att de är i stadens och händelsernas centrum (Grahn, 2006).

Karaktärernas utveckling

Genom fördjupad forskning och användning har innebörden i de ursprungliga karaktärerna förändrats och förtydligats genom att de kompletterats med nytt innehåll samt fått nytt namn. Detta har skett i flera steg och idag speglar karaktärerna något annorlunda platser än de ursprungliga definitionerna.

"Allmänningen"

Parkegenskapen "Allmänningen" definierades ursprungligen som det gröna torget och beskrevs "... detta krävs för danser, teatrar, musikevenemang, politiska utspel och inte minst idrott. Många idrotter kräver stora, öppna ytor helst av klippt gräs. Man vill gärna ha fler öppna fält att träna på och sedan ha en plan till huvudarena, som man inte nöter på. En skyddad läplantering för både spelare och åskådare. Samlingar och genomgångar ordnas, enligt ledarna, lättast i själva brynen (Grahn, 1991). Dessutom är det trevligt för medföljande personer att ha något vackert att titta på, medan man väntar på att träningspasset ska bli klart. Miljön ska vara robust och tålig och gärna innehålla kullar som kan användas till intervallträning men även som sittplatser för åskådare. Trots att den är robust och för aktiv användning hör den ihop med det kulturpräglade landskapet". Att karaktären är robust innebär att den har tåliga ytor där det rådde stillhet, ensamhet och ro (Berggren-Bärring & Grahn, 1995).

I karaktären ingick även planen, "... en egenskap som krävs för idrott och som antydde att det inte behövde vara ambitiösa platser utan att det räckte med enkla områden. Ytorna skulle ha robust karaktär där man kunde röra sig, vara strategiskt belägna med god sikt". De fick inte innehålla ömtåliga element eller upplevas för sköna. Det behövde inte bara handla om idrott men den som sökte planen ville ha rymliga platser med möjlighet till bollspel, teater och musik. Den traditionella ängen ingick som ofta användes till lek, midsommarfirande och spel" (ibid.).

När det gäller danser, lekar och en rad andra evenemang, såsom loppmarknader, midsommarfester, tal, insamlingar och demonstrationer är planen också en nödvändighet. Denna typ av yta är historisk. Arenor och planer har allt sedan antiken varit klara kulturmiljöer (ibid.).

I karaktären fanns också mer landskapspråglade platser där miljön beskrevs som nästan frusen stillhet, ensamhet och skönhet. En vacker tyst, fridfull och pastoral miljö i den engelska parktraditionen (ibid.).

Karaktären bytte namn till vidd/allmanningen och beskrevs "... utsikt och gröna, öppna ytor som ängen och tunet, de urgamla skandinaviska platserna för marknader, ting, val av kungar. Idag drakflygningar, idrott och picknick. Överblick över vad som händer". (Grahns, 2005)

Den nuvarande definitionen på "Allmanningen" är "... en grön, öppen, centralt belägen plats. Här kan cirkusen slå upp sitt tält, bygdens förening ordna loppmarknad eller kanske Frälsningsarmén spelar för att samla in pengar. Där emellan kan vem som önskar spela boll här, flyga drake eller bara lägga ut en filt och sola, kanske äta medhavd picknick. Sedan urminnes tid har människor haft sådana platser. Här i Sverige fanns ängen, med den kombinerade tings- och marknadsplatsen, där man också godkände den lokale hövdingen" (Grahns, 2006).

"Lustgården"

Ursprungligen var karaktären "Lustgården" inriktad på lek och benämndes lekplats eller det lekfulla "... det som menas är att framförallt barnen ser att det är deras miljö, att de här får röra sig i sin egen värld. Det är en robust miljö med klätterträd, stenar och buskar. Här finns även material som annonserar att detta är en miljö för barn, som sandlådor, rutschkanor och gungor. Materialen är oömma så att de tål lek. Miljön inspirerar till lek såsom kojbyggen. Det ska finnas saker att upptäcka och barnens naturliga nyfikenhet och experimentlusta ska få plats. För att fungera för lek borde det inte bara finnas en mängd växter utan också djur och vatten. Storleken på parken (Grahns, 1991) ska vara sådan att man vågar släppa barnen fria samtidigt som man vill ha uppsikt över dem" (Berggren-Bärring & Grahns, 1995).

Miljön var en liten och omgärdad park med en lekkaraktär där det fanns lekredskap och utrymme för lek. Lekkaraktären var en plats som skulle vara central, trygg och rofylld med en omedelbar närhet till såväl natur som kultur.

Övriga fem parkkaraktärer

1. Rofyllid – lugn plats utan några störande moment (Grahns, 2005a).

Rofyllidhet - Ro och tystnad. Ljud från vind, vatten, fåglar och insekter. Platsen signalerar vördnad, andakt och lugn. Seren, ej skräp, ogräs, buller och störande människor (Grahns, 2006).

2. Vild – gammal, orörd, något mystisk miljö (Grahns 2005a).

Vildhet - Vild natur där växter ser ut att vara självsådda. Lav- och mossbelupna stenblock, gamla stigar, mystik och association till sägner (Grahns, 2006).

3. Artrik – bland annat synlig biologisk mångfald (Grahns 2005a).

Artrikedom - Mångfald av djur- och växtarter med bär, svampar, fjärilar, fåglar och blommor. Platsen kan associeras till Edens lustgård (Grahns, 2006).

4. Rymlig – en plats som erbjuder en annan värld och flykt från vardagen (Grahns 2005a).

Rymd - Vilsam känsla av att "komma in i en annan värld", en sammanhållen helhet, som en bokskog, en badstrand, en plats dit man kan söka sig i reflektion (Grahns, 2006).

5. Kulturell – en plats som ger uttryck för kultur, symbolik och historia (Grahns 2005a).

Kultur - En plats relaterad till symboler för mänskliga värderingar, uttryck för religion och historiska händelser som erbjuder fascination inför tidens gång (Grahns, 2006).

Leken bildade en bas i ett större område, som inte fick kännas ödslig, ett leklandskap. Lekredskapen förmedlar en del av egenskapen (ibid.).

Vidare var lekmiljön ett område som tillät barn att vara aktiva och som de kunde vara helt för sig själva i. Den skulle vara tålig och inte kräva för mycket skötsel, med en del gräs i kanterna och med en gräsmatta som inte var så välklippt och där buskar och träd fick växa fritt (ibid.). Den kunde vara kuperad och materialen skulle inspirera, erbjuda möjlighet till användning och tåla förändringar. Det skulle finnas saker att upptäcka och barnens naturliga upptäckarlust och experimentlusta skulle få plats (ibid.).

Områdena skulle också kännas ombonade, var små och ramas in med vegetation. De fick inte vara ödsliga (ibid.).

Karaktärens inriktning på lek kompletterades med en beskrivning om trygghet och om att odla (ibid.). Karaktären kunde även beskrivas som en halvöppen gärna omsluten plats med större träd, klippta häckar och buskage. Området skulle vara överblickbart men innehålla en och annan kulle. Stigarna var slingrande och lätt framkomliga med bänkar utplacerade här och var. Det skulle kännas trevligt, tryggt och fint (Nordh, 2006). Platsen skulle ge möjlighet till vistelse i avskildhet genom att vara rofylld och omgärdad. Den rofyllda miljön var en välklippt gräsyta där det var prydligt och städat.

Platsen inramades av stora, välklippta lövträd. Inget fick störa. Den var ombonad, inhägnad och upplevdes inte så farlig, mer en känsla av säkerhet (trygghet), en tillflyktsort eller ett hem. Något sorts revir. I miljön kan också finnas djur (ibid.).

Karaktären bytte namn först till refuge, viste (Grahns, 2005). "...omgärdad trygga nästen. Platser som personer lätt kan appropriera som sina egna. Barnets koja, en trädgård för den vuxne. Ett eget revir för sinnliga upplevelser" (Grahns, 2005) och senare, på grund av att namnet Viste upplevdes otydligt (Nordh, 2006), döptes karaktären om till "Lustgården" (Nordh, 2006; Grahns, 2006).

"...andra aktiviteter handlade om att kunna plantera något, odla eller bygga (växthus, skjul, kojor, lekstugor)" (Grahns, 2006).

Behovet kommer till uttryck i karaktären genom företeelsen "artrik trädgårdsprägel". Där beskrivs botaniska trädgårdar och arboretum och enkel odlarglädje över att se kulturväxter, de senare ordnade och inramade av häckar i prydliga kvarter (Berggren-Bärring & Grahns, 1995).

Den nuvarande definitionen på "Lustgården" är "... behov finns även av platser där barn och vuxna kan umgås i trygghet, där föräldrar vågar släppa barnens händer så att ungarna kan rasa ut. Denna plats ska helst vara omgärdad, med staket, häck eller dylikt. Den här karaktären handlar om behovet av platser för skilda aktiviteter såsom lek – att platsen innehåller gungor, rutschkanor osv. Andra aktiviteter handlar om att kunna plantera något, odla eller bygga (växthus, skjul, kojor, lekstugor)" (Grahns, 2006).

”Centrum, festen”

Den ursprungliga definitionen var det festliga ”... den här egenskapen är tydligt kulturpräglad och fylld av aktiviteter och upptåg. Hit går många för att se på människor, koppla av och roa sig bland andra. Det är en tillgång för den här typen av park att ha någon permanent attraktion, som ett café, men också att det finns utrymme för scenuppträdande. Parken ska vara välskött och välförsedd med armatur för att vara trevlig och upplevas trygg även kvällstid. Det är viktigt att ytan inte blir för stor. Folklivet och festligheterna bör vara tämligen koncentrerade för att existera” (Berggren-Bärring & Grahn, 1995).

Det festliga knyts ofta till mindre parker och grönområden där element som fontäner, blomrabatter och skulpturer har en central betydelse. En trädgårdskonst som varit knuten till mänsklig kultur sedan antiken (ibid.).

Platserna handlar om social samvaro mellan människor och om hårdgjorda ytor och utsmyckningar i form av blomsterplanteringar och prydnadsföremål som ett torg eller en mötesplats i en större park eller caféer och platser att besöka (Nordh, 2006).

Där finns en parkrestaurang, där bord och stolar står under parasoller och blomlådor är utplacerade. Blomsterarrangemangen är strikt ordnade. Där finns folkliv, en miljö där många uppehåller sig och där det finns underhållning och tät atmosfär. Karaktären beskriver det behov människor har att ibland söka sig till andra människor för att umgås kring mat och dryck, underhållning och rörelse. Egenskapen bör finnas i parker, på torg, längs gator, promenader och kajer eller vara en plats för nöjesparker och en plats för nöjen och lek. Den ska också ha en intim atmosfär (Berggren-Bärring & Grahn, 1995).

I festkaraktären ingår prydnadsparken med sina inhägnade trädgårdar med en artrikedom av blommor i tapetgrupper och örter. Inhägnaden är kraftigt tuktad. Den är offentligt stram där skulpturer, räta linjer och geometriska mönster står i centrum. Däremot var det inte en bestämd typ av park (ibid.).

Karaktären bytte sedan namn till social (Grahn 2005a) och senare till samvaro, möte (Grahn, 2006) ”... platsen ger möjlighet till möten mellan människor, umgänge och sociala kontakter. Människor söker sig dit för att delta i aktiviteter som dans, musik och mat, eller för att se människor roa sig, att exempelvis samlas kring en majstång” (Grahn, 2005).

Den nuvarande definitionen är ”Centrum, festen” ”... några människor placerar stadens hjärta och själ där människor möts. Här handlar det i första hand inte om ställen som centrala busstationer och dylikt, utan om platser där människor möts för att ha trevligt. Framförallt gäller detta nöjesparker, såsom tivoli, Liseberg och Gröna Lund, men det kan även handla om särskilda kvarter i centrum, dit människor i första hand söker sig för att lyssna på musik, äta en god middag eller bara för att kunna se andra människor koppla av och roa sig” (Grahn, 2006).

Den pågående forskningen

Karaktärerna har genom ytterligare forskning och utveckling, kompletterats och förändrats (Stigsdotter & Grahn, 2002). De ingår bland annat i den forskning med inriktning på enskilda brukare som pågår under ledning av professor Patrik Grahn vid Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi i Alnarp. Forskningen sker framförallt i Alnarps rehabiliteringsträdgård med betydande resultat.

I samarbete med Institutionen för landskapsarkitektur i Alnarp sker under ledning av professor Erik Skärbäck även forskning om sambandet mellan miljö och hälsa/välbefinnande.

Under 2006 genomfördes ett examensarbete (Nordh, 2006) som tog fasta på tillämpningen av karaktärerna som verktyg vid stadsplanering. Nordh tog bland annat fram en parkkaraktärsnyckel för analys och karaktärisering av parkkaraktärerna. I arbetet framkom att det fanns vissa skillnader mellan de bakomliggande intentionerna med karaktärerna och de faktiska platserna.

Samma år publicerades också en rapport *Landskab som ressource – scenarier og strategier for en bæredygtig udvikling i Øresundsregionen*, ett samarbetsprojekt mellan Sverige och Danmark angående försök att planera för bevarande av åtta karaktärer för utemiljö som motsvarar grundläggande behov hos människan.

Under senare tid har man påbörjat användning av karaktärerna vid planering på regional nivå. Samtidigt fortgår ett arbete genom professor Patrik Grahn med att fördjupa kunskaperna kring dels människors upplevelser, dels definitionerna av de åtta karaktärerna. Avsikten är att underlätta analyser av friluftslivs- och rekreationssektorns resurser, möjligheter, brister och risker på regional nivå (Skärbäck, 2008). Som följd av den pågående forskningen kring karaktärerna diskuteras ett namnbyte från karaktärer till dimensioner.

Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne

Under våren 2008 initierade Institutionen för landskapsarkitektur i Alnarp i samarbete med Naturvårdsverket en kartläggning av fyra av de åtta parkkaraktärerna för att komplettera en sedan tidigare genomförd digital inventering. Den byggde på att fem av de åtta karaktärerna inventerats digitalt från befintliga datakällor framförallt på regional nivå för att ta fram ett verktyg för fysisk planering kopplat till folkhälsa.

I samband med den nu genomförda kartläggningen av de fyra karaktärerna och med de intervjuer som gjorts med kommunerna framkom vissa svårigheter att tolka och skilja de olika karaktärernas innebörd och innehåll åt. Framförallt gällde det "Allmänningen" och "Lustgården". När fler tjänstemän deltog

i inventeringen uppstod det ibland tolkningsdiskussioner kring hur man skulle kategorisera karaktärerna.

Kartläggningen genomfördes på lokal nivå i Skånes samtliga 33 kommuner för att ta fram ett verktyg för fysisk planering kopplat till folkhälsa.

Syftet var att komplettera de fem redan inventerade parkkaraktärerna Vild, Artrik, Rofylld, Kultur och delvis "Rymd" (sidan 11) med karaktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" samt delvis "Rymd" (markerade leder), som inte gick att inventera digitalt, eftersom lämpligt datamaterial saknades.

Kartläggningen, som pågick under tre månader, utgick från tjänstemannens (stadsarkitekter, planchefer, parkchefer, miljöansvariga, fysiska planerare med flera) kunskap om kommunen och dess grönområden.

Materialet som samlades in var kartor och ljudinspelningar för minnesanteckningar. Kommunerna ombads att förbereda den personliga intervjun på plats med att markera karaktärerna på kartor som kunde användas som diskussionsunderlag.

Under besöket fick tjänstemannen besvara en enkät med frågor kring yrke, antal tjänsteår, arbetsuppgifter, kännedom om miljökaraktärerna, användning, hur de fått kännedom om områdena samt om de bodde i kommunen och på så sätt hade lokalkännedom om platserna.

Kartläggningen inleddes med att ett brev (bilaga 1) skickades ut till samtliga ansvariga för planavdelningen i kommunen; planchef, stadsarkitekt, samhällsbyggnadschef osv. Därefter följde till samma mottagare en kontakt via e-post med instruktioner om hur kartläggningen skulle gå till. Några dagar senare kontaktades personerna per telefon för att boka besök som skulle genomföras i den kommande kartläggningen. I många fall hänvisades vidare till i huvudsak miljö- eller parkförvaltningar.

Hur man förberedde sig skilde sig från kommun till kommun. Vissa hade ritat in karaktärerna på kartor, andra hade inte läst igenom brevet med beskrivningen av miljökaraktärerna.

Inventeringen utgick från tätorterna, men tog även med viktiga platser som låg på landsbygden. Efter varje möte skrevs minnesanteckningar.

Slutligen sammanställdes allt material i dataprogrammet ArcView GIS. Kartorna fungerade som underlag för att markera karaktärerna, och minnesanteckningarna för att kunna ange information om platserna i tabeller.

Resultatet från kartläggningen av miljökaraktärerna visade att de mindre orterna utanför huvudort var mest dominerade av "Allmänningen". De var två gånger så många som "Allmänningen" i huvudort och bestod i huvudsak av grönområden med inriktning på idrottsplatser. De innehöll även samlingsplatser för aktiviteter som musik, midsommar- och valborgsfirande.

Det mest typiska för "Allmänningen" i huvudorten var att det ofta var grönytor utan något definierat innehåll. Några innehöll vegetation som gräsmattor, buskar och träd. Det var framförallt de landskapsparkspräglade parkerna som benämndes "Allmänningen".

"Lustgården" förekom mest i de större samhällena där parker och stadsparker är mer vanliga än i de mindre orterna. De hade både lekplatser, sittplatser och lugna miljöer. I de större orterna fanns också koloniområden.

De övriga lekplatserna fann man både inom och utom tätort.

För övrigt var en stor del av antalet "Lustgården" koloniområden med små, beboliga hus och odlingslotter samt badstränder hos framförallt de orter utanför tätort där det fanns en kustremsa. Några av badstränderna kategoriserade som "Allmänningen". Därutöver fanns ett mindre antal kyrkogårdar (Andersson & von Essen, 2008).

"Allmänningen" (blå)

Totalt markerades 225 "Allmänningen", varav 76 i huvudtätort.

- 13 Badplatser
- 1 Boulebana
- 4 Festplatser
- utanför staden
- 10 Friluftsgårdar
- 88 Grönområden
- 19 Idrottsplatser
- 5 Kuperade grönområden
- 4 Lekplatser
- 10 Marknadsplatser
- 9 Naturområden
- 2 Nöjesparker
- 36 Parker
- 1 Picknick-plats
- 16 Småbåtshamnar
- 5 Stadsparker
- 3 Torg
- 5 Våtmarker/dammar

"Lustgården" (grön)

Totalt markerades 236 "Lustgården", varav 132 i huvudtätort.

- 24 Badplatser
- 2 Friluftsgårdar
- 15 Grönytor
- 1 Idrottplats
- 46 Koloniområden
- 3 Kuperade grönområden
- 7 Kyrkogårdar
- 21 Lekplatser
- 4 Minigolfbanor
- 3 Naturområden
- 1 Nöjespark
- 59 Parker
- 1 Picknickplats
- 15 Småbåtshamnar
- 3 Skateboard-park
- 13 Stadsparker
- 13 Våtmarker/dammar

"Centrum, festen" (röd)

Totalt markerades 100 "Centrum, festen", varav 43 i huvudtätort.

- 1 Badplats
- 14 Festplatser utanför staden
- 3 Friluftsgård
- 1 Grönya
- 8 Gågata
- 2 Marknadsplatser
- 1 Naturområde
- 1 Nöjespark
- 4 Parker
- 2 Picknick-platser
- 11 Småbåtshamnar
- 4 Stadsparker
- 47 Torg

Hos de mindre orterna förekom i kartläggningen platser med karaktären "Centrum, festen" mest i form av småbåtshamnar, torg och festplatser utanför tätorten. Dessutom ingick karaktären antingen som delar i en större park eller en prydnadspark, en gågata, ett mindre torg eller en kiosk. Därutöver kom festplatser utanför tätorten. Småbåtshamnar kategoriserades också som "Allmänningen" och "Lustgården".

Vid sammanställningen av resultatet från kartläggningen framkom att ett flertal platser, bland annat badplatser, parker, småbåtshamnar och lekplatser, kategoriserats som både "Lustgården" och "Allmänningen". Detsamma, men dock inte i samma utsträckning gällde för "Centrum, festen" (Andersson & von Essen, 2008).

Under intervjuerna framkom att ett flertal av de intervjuade ansåg att framförallt begreppen "Allmänningen" och "Lustgården" var svårtolkade, subjektiva och att beskrivningen av karaktärerna var diffus. Det framkom också att karaktärerna i mindre ofta användes i kommunen som planeringsverktyg.

De ansåg att de inte hade kunskap om karaktärerna och att deras betydelse var svår att kommunicera vidare till andra beslutsfattare. Ett behov finns därför att förtydliga karaktärernas innebörd och klarlägga de bakomliggande teorierna i syfte att kunna kommunicera dem för användning i praktisk planering (Andersson & von Essen, 2008).

Kartläggningen resulterade i en rapport *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne* (www.sundskap.se).

Mot bakgrund av ovannämnda problemställning, att det upplevs svårt att tolka och bedöma karaktärerna, har jag valt att inrikta min magisteruppsats inom landskapsarkitekturens miljöpsykologi på att komplettera studien *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne* och den forskning som ligger till grund för karaktärerna; "Allmänningen" och "Lustgården" samt "Centrum, festen" med observationer.

2. SYFTE

Att genom teoretisk genomgång tolka den forskning som ligger bakom miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården", "Centrum, festen". Avsikten är att skapa förståelse för dessa miljökaraktärers innehåll, innebörd och användning utifrån betydelsen för människors behov samt att genom observationer beskriva karaktärerna i syfte att underlätta användningen av dem vid planering för hälsa och välbefinnande.

3. METOD

Inledning

Bakgrunden till denna studie är det resultat som framkom då samtliga 33 kommuner i Skåne fick definiera de platser som de upplever präglas av karaktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen". Forskningen som skedde på regional nivå i Skåne genomförde jag tillsammans med Sarah Andersson på uppdrag av Institutionen för landskapsarkitektur i samarbete med Naturvårdsverket under våren 2008.

Resultatet finns redovisat i rapporten *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne* (www.sundskap.se) som ett delprojekt i Interreg IIIA, *Landskapet som resurs för hälsa och utveckling i Öresundsregionen* samt *Operationalisering av landskapskaraktärer på regional nivå för rekreation och friluftsliv* (Naturvårdsverket).

Tillvägagångssätt

Denna studie är uppdelad i tre delar. Del ett består av *framtagning av litteratur och tolkning av teorier*. Del två är mer deskriptiv och består av *observation av platser*. Den tredje och avslutande delen består av *analys och tolkning av platser med utgångspunkt från teorierna*. Samtliga delar bygger på definitionen av respektive karaktär, "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" som ursprungligen togs fram av Berggren-Bärring & Grahn (1995).

Framtagning av litteratur för teoritolkning

Tillvägagångssättet för att ta fram litteraturen till teoriavsnittet var att studera tidigare forskning, referenslistor samt sökning via Internet. Betoningen lades på de miljöpsykologiska teorier som enligt tidigare studier har förknippats med vårt behov av natur samt det estetiska landskapet.

Observerade platser

De observationer som genomfördes i denna studie utfördes på plats på 19 orter i tre kommuner: Klippan, Lund och Trelleborg. Syftet var att se hur karaktärerna fysiskt såg ut, hur de användes samt att beskriva platsernas utifrån ett visuellt perspektiv.

Vid besöken observerades de karaktärer som kommunerna markerat på kartor (se *Översiktlig kartläggning för Skåne* ovan samt sidan 14).

Observationerna tog fem dagar att genomföra, inklusive resor. Varje plats besöktes och observerades under varierande lång tid (i genomsnitt 30 minuter) för att se hur de såg ut och hur de användes.

När tillfälle gavs genomfördes även ett antal oplanerade och ostrukturerade intervjuer med personer som besökte platsen för att ta reda på platsens betydelse för dem. Resultatet från dessa intervjuer finns i invävt i platsbeskrivningarna.

Som hjälp att dokumentera och beskriva platsernas innehåll användes fotografering med en Canon 5D med optik Canon 24-70 mm.

Urval av platser

<i>Lunds kommun</i>	<i>Klippans kommun</i>	<i>Trelleborgs kommun</i>	<i>Gislövsläge (Strandmark)</i>
Dalby	Klippan (tätort)	Trelleborg (tätort)	Klagstorp
Genarp	Gråmanstorp	Alstad	Skegrie
Södra Sandby	Ljungbyhed	Anderslöv	Skåre
Veberöd	Stidsvig	Beddingestrand	Smygehamn
	Södraby	Dalköpinge	

Samtliga platser som valdes ut speglar det material som togs fram, och därmed de olika karaktärernas uttryck, genom studien *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne* (sidan 14) och grundar sig på kommunernas val av platser med karaktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen".

Trelleborg kommun valdes ut för att där finns stadsprägel med stadsparker, en kustremsa och ett flertal mindre samhällen. I Klippans kommun finns två nästan lika stora tätorter, Klippans tätort och Ljungbyhed. Här vill jag jämföra de olika orternas parker och grönområden i avsikt att se vilka skillnader och likheter som fanns mellan orterna. Kommunen har också prägel av inland vilket var intressant att jämföra med Trelleborg som är kustkommun. I Lunds kommun var många platser "Lustgården" med prägel på lek.

Några av de kartlagda platserna togs bort då de inte svarar mot kriteriet närhet. I Lunds kommun ingick endast kranskommunerna då själva staden inte ingick i kartläggningen.

Resultatredovisning

Observationerna utgår från kommunernas utvalda platser som karaktäriserats som "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen". Varje plats beskrivs både fysiskt och med utgångspunkt från teorierna. Därefter följer analys och tolkning av resultatet.

Teoritolkning

I denna studie är teoriavsnittet en viktig del av resultatet. Anledningen till att teoriavsnittet inte, som i andra undersökningar, är bakgrund till undersökningen beror på att de teoretiska beskrivningarna är min tolkning av vilka teorier som beskriver vårt behov av natur samt innebörden och innehållet i respektive karaktär: "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen".

Betoningen ligger på de miljöpsykologiska teorier som enligt tidigare studier har förknippats med vårt behov av natur samt det estetiska landskapet. Dessa är bland annat utsikt och tillflykt som definierats som prospect och refuge av Appleton (1975), Kaplan och Kaplans (1989) teori om enhetlighet,

läsbarhet, komplexitet och mystik, samt Gibsons (1979) teori om miljöerbjudande (affordance).

Därtill kommer exempel på våra grundläggande behov som beskrivs bland annat av Moxnes (1989), som trygghet och att växa, samt av Gehl (1996) som inriktar sig på det urbana landskapet och vårt behov av ett socialt samspel men andra människor. Ett avsnitt handlar om hälsa samt känsla av sammanhang, KASAM, och det salutogena perspektivet (Antonovsky, 1987). I teoridelen ingår även Bowlbys (2006) teori om behovet av anknytning, en trygg bas, som betonas inom den psykodynamiska forskningen.

Observation

De observerade platserna är uppdelade efter det dominerande uttrycket hos respektive karaktär;

”Allmänningen” är uppdelade i fyra grupper; *idrottsplatsen – planen, den landskapsparkspräglade parken – stadsparken, öppna, tillgängliga områden med vid utblick samt samlande platser – ången.*

”Lustgården” är uppdelade i sex grupper; *lekplatsen – det lekfulla, ”Lustgården” i parker, koloniområden – odlingen, badplatsen, kyrkogården samt övriga ”Lustgården”.*

”Centrum, festen” är uppdelade i två grupper: *sociala mötesplatser i parker och andra sociala mötesplatser.*

Först presenteras den definition av karaktären som är utgångspunkt för bedömningen av platsen och som grundar sig på professor Patrik Grahns med fleras definition av de åtta parkkaraktärerna.

Därefter följer varje observerad plats med en beskrivning med foto, platsbeskrivning, kommunens definition samt en parkkaraktärsnyckel inriktad på fysik bedömning av platser (Nordh, 2006).

Platsbeskrivningen baseras på fysiska observationer på plats.

Definitionen är kommunens kategorisering samt eventuella kommentarer till platsens användning vilka härrör sig från de under besöken gjorda inspelningarna som därefter transkriberats.

Parkkaraktärsnyckeln användes i denna studie som en checklista eller en kortfattad påminnelse om vad som är väsentligt vid gestaltning av en viss karaktär (Nordh, 2006). Verket är uppbyggt som ett träd där man genom att välja olika grenar kan hamna på den karaktär som bäst passar in på den analyserade miljön (sidan 106).

Analys och tolkning

Avsnittet med analys och tolkning sammanfattar resultatet från teoritolkningen och de observerade platserna vilket redovisas separat för varje karaktär.

Analysen av platserna bygger på tolkning av den fysiska platsens uttryck och upplevelse, definitioner och parkkaraktärsnyckeln (sidan 106).

Därefter följer en tolkning av resultatet för varje karaktär.

Definition av begrepp

Miljökaraktärer

I den teoretiska genomgången, resultatet från observationer, analys och tolkning samt i den efterföljande diskussionen i denna studie används begreppet miljökaraktärer i stället för parkkaraktärer som ursprungligen togs fram av Berggren-Bärring & Grahn (1995)

"Allmänningen". En grön, öppen, centralt belägen plats. Här kan cirkusen slå upp sitt tält, bygdens förening ordna loppmarknad, har sin majbrasa eller kanske Frälsningsarmén spelar här för att samla in pengar. Däremellan kan densom önskar spela boll här, flyga drake eller bara lägga ut en filt och sola, kanske äta medhavd picknick. En centralt belägen friluftsgård dit man lätt kan komma, och som används så frekvent att ortsborna känner den som sin. Sedan urminnes tid har människan haft sådana platser. Här i Sverige fanns ängen, med den kombinerade tings- och marknadsplatsen, där man också godkände den lokale hövdingen.

"Lustgården". Behov finns även av platser, "smultronställen", där barn och vuxna kan umgås i trygghet, där föräldrar vågar släppa barnens händer så att ungarna kan rasa ut. Denna plats kan exempelvis vara en stadspark eller koloniträdgård och ska ha känsla av trygghet. Den ska helst vara omgärdad, med staket, häck eller dylikt. Den här karaktären handlar om behovet av platser för skilda aktiviteter såsom lek, till exempel att platsen innehåller gungor, rutschkanor, odling, till exempel växthus och byggnation, till exempel skjul, kojor, rutschkanor och lekstugor.

"Centrum, festen". Några människor placerar stadens hjärta och själ där människor möts. Här handlar det i första hand inte om ställen som centrala bussterminaler och dylikt, utan om platser där människor möts för att ha trevligt. Framförallt gäller detta friluftsgårdar, nöjesparker, såsom Tivoli, Liseberg och Gröna Lund, men det kan även handla om särskilda kvarter i centrum dit människor i första hand söker sig för lyssna på musik, äta en god middag eller bara för att kunna se andra människor, koppla av och roa sig.

Övriga begrepp

Kulturprägel. Grönområden som tydligt har formats av människor för skilda aktiviteter (Berggren-Bärring & Grahn, 1995).

Närhet och tillgänglighet. Med närhet menas att ha cirka 3 minuter från bostadsområde, parkering eller väg till det området man vill besöka (Gehl, 1996). De ska vara lätta att hitta genom att dimensionen ska vara klart markerad på en karta och det ska vara lätt att följa anvisningar på anslagstavlor eller andra anvisningar. Tillgänglighet innebär att det ska finnas tillgång till en viss typ av egenskap i området.

4. RESULTAT

Resultatet av denna studie är uppdelat i tre delar. Del ett består av *tolkning av teorier*. Del två är mer deskriptiv och består av *observation av platser*. Den tredje och avslutande delen består av *analys och tolkning av platser med utgångspunkt från teorierna*. Samtliga delar bygger på definitionen av respektive karaktär; "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" som ursprungligen togs fram av Berggren-Bärring & Grahns (1995).

Teori

I denna studie är teorin en viktig del av resultatet. Anledningen till att teoriavsnittet inte som i andra undersökningar är bakgrund till undersökningen beror på att de teoretiska beskrivningarna är min tolkning av vilka teorier som beskriver innebörden och innehåll i respektive karaktär: "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen".

Valet av teorier utgår i huvudsak från de miljöpsykologiska aspekterna av betydelsen av vårt behov av det estetiska landskapet. Betoningen ligger på de miljöpsykologiska teorier som enligt tidigare studier har förknippats med vårt behov av natur samt det estetiska landskapet.

Dessa teorier är utsikt och tillflykt som definierats som prospect och refuge av Appleton (1975), Kaplan och Kaplans (1989) teori om enhetlighet, läsbarhet, komplexitet och mystik, samt Gibsons (1979) teori om miljöerbjudande (affordance).

Därtill kommer exempel på våra grundläggande behov som bland annat beskrivs av Moxnes (1989) som trygghet och att växa och av Gehl (1996) som inriktar sig på det urbana landskapet och våra behov av ett socialt samspel men andra människor.

Ett avsnitt handlar om vad som är hälsa samt behovet av "känsla av sammanhang" KASAM och det salutogena perspektivet (Antonovsky, 1987). I teoriavsnittet ingår även Bowlbys (2006) teori om behovet av anknytning, en trygg bas som betonas inom den psykodynamiska forskningen.

Observationer

De observerade platserna är uppdelade efter det dominerande yttrycket hos respektive karaktär: "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen".

Först presenteras den definition av karaktären som är utgångspunkt för bedömningen av platsen och som grundar sig på professor Patrik Grahns med fleras definition av de åtta parkkaraktärerna.

Därefter följer varje observerad plats med en beskrivning med foto, platsbeskrivning, kommunens definition samt en parkkaraktärsnyckel inriktad på fysik bedömning av platser (Nordh, 2006).

Allmänningens observerade platser är uppdelade i fyra grupper: *idrottsplatsen – planen, den landskapsparkspräglade parken – stadsparken, öppna, tillgängliga områden med vid utblick samt samlande platser – ängen.*

Lustgårdens observerade platser är uppdelade i sex grupper: *lekplatsen – det lekfulla, "Lustgården" i parker, koloniområden – odlingen, badplatsen, kyrkogården samt övriga "Lustgården".*

Centrum, festens observerade platser är uppdelade i två grupper: *sociala mötesplatser i parker och andra sociala mötesplatser.*

Analys och tolkning

Avsnittet med analys och tolkning sammanfattar resultatet från teoritolkningen och de observerade platserna vilket redovisas separat för varje karaktär.

Utgångspunkten för analysen har i huvudsak varit den definition av respektive miljökaraktär som ursprungligen tagits fram av Berggren-Bärring och Grahn (1995), Appletons (1975) beskrivning av prospect och refuge samt Gibsons (1979) teori om miljöerbjudande, affordance.

Analysen och tolkningen av platserna bygger på tolkning av den fysiska platsens uttryck och upplevelse, parkkaraktärsnyckeln (sidan 104) samt tolkningar av teorierna (sidan 26).

Utgångspunkten för teoritolkningen har i huvudsak varit Appletons (1975) beskrivning av prospect och refuge, Gibsons (1979) teori om miljöerbjudande (affordance), Kaplan & Kaplans (1989) begrepp om enhetlighet, läsbarhet samt teorin om "känsla av sammanhang" KASAM (Antonovsky, 1987). Dessutom har diskussioner förts kring vårt behov av trygghet och närhet, att utforska världen för att utveckla egen kompetens (Ainsworth et al., 1979) samt behovet av föräldrarnas stöd och en egen trygg bas (Bowlby, 2006).

Den sammanfattande analysen av platserna följer samma ordning som vid redovisning av observationerna.

Därefter följer en tolkning av resultatet för varje karaktär.

Teoritolkning

Ett urbant landskap är konstruerat av ett antal olika delar som alla samspelar med varandra. Ibland harmonierar delarna till estetiska enheter, helheter, som gör att vi upplever landskapet som vackert, tilltalande och funktionellt. I andra sammanhang, och alltför ofta, är landskapet konstruerat så att det inte uppfyller våra behov estetiskt och då inte heller funktionellt.

Vad som menas med estetiskt har länge diskuterats inom både konst, psykologi, filosofi och naturvetenskap. Inom filosofi och konst är det bland annat vad vi lägger i betydelsen vacker. Miljö- och gestaltpsykologin kopplar estetiken till vår perception och hur vi förstår och varför vi reagerar mer positivt på vissa mönster (Bell, 2004).

Även om många upplevelser och känslor, som är förknippade med naturen, är individuella finns det vissa som kan anses vara universella. Kaplan och Kaplan (1989) talar om att vi föredrar de områden som är estetiska och enkla att förstå samt de som inbjuder till att undersökas, helst i vår närhet. De områden vi föredrar eller känner igen ger viktiga signaler för att vårt dagliga liv ska fungera utan att vi ska behöva känna rädsla eller obehag.

Vi upplever också platser i landskapet på olika nivåer, från den mest omedelbara till det mer tankfulla och reflekterande, och ofta upplever och tolkar vi vår omvärld symboliskt (Appleton, 1975, 1996).

En plats har alltid en karaktär, ett innehåll och en gestaltning samt ett erbjudande till användning. Den ska vara lätt att läsa av, kunna hanteras och vara meningsfull. Platsen kan upplevas intim och sluten eller öppen och överblickbar. Ibland kan den vara rofylld eller livlig. Den kan också ge oss möjlighet att utifrån en given position se vår omgivning utan att vi själva syns. Eller ge oss en känsla av att lätt kunna förflytta oss igenom ett område eller kunna dra oss undan och gömma oss om vi upplever fara.

Parker i historisk tid

De flesta offentliga parker i Sverige anlades under 1800-talets senare hälft och utvecklades från att ha varit kungliga parker till umgänges- och mötesplatser. Gestaltningen grundade sig på 1700-talets landskapsparker men parkerna var mindre till ytan och innehöll formaliserade delar och växtmaterialet var annorlunda. Man ville förbättra och idealisera naturen. Blommor var viktiga och man planterade träd. Elementen var separata men skulle tillsammans bilda en enhet, en samlad miljö i gångar, gräsplaner, vattendrag, träd, buskar och övriga växter. Träd och buskar skulle ge parken karaktär, skapa vyer, bidra till utformningen av för-, mellan- och bakgrunder i parkerna (Norlin, 1999).

Formen på parken skulle vara mjuk, gärna rund, oval eller njurformad. Den skulle bjuda på olika upplevelser, utsikter över omgivningarna, byggnader, skiftande träd- och buskgrupper där det skulle finnas tillräckligt med skugga och viloplats. Parken skulle inte kunna överblickas med ett ögonkast. De promenerande skulle lockas till att upptäcka bit för bit vilket underlättades av om parken var kuperad.

Variationen i landskapet skapades med hjälp av träd och buskar. De avskärmade parken från omgivande gator och byggnader. Buskpartierna minskade genomskinligheten och skapade rumskänsla.

I parken skulle även ingå skuggiga alléer där man kunde se och synas, samt slingrande gångvägar och lövsalar, där den som önskade kunde söka ensamhet och lugn.

Vägar och gångar var de viktigaste delarna i den offentliga parken. För de besökande var blomstergrupper, vyer och utsiktspunkter, träd och buskar viktiga.

Gräsytor skulle inte vara alltför stora men skulle kunna rymma många fler människor än de privata gräsytor. I början av 1800-talet var gräsytor små för att man skulle se träd och buskar (studera växtmaterial). Senare mot slutet av 1800-talet var det betydligt större ytor som inte kunde överblickas. De såg inte ut som gräsmattor utan planterades med olika sorters gräs, som ängsgräs (ibid.).

Helhetsintrycket av parken stärktes med färre gångar som skulle leda till bestämda mål. De fanns en huvudgång i parkens ytterkant. Vägar gjorde att utsiktspunkterna och attraktionerna kunde nås från olika håll. De skulle erbjuda upplevelser vid upprepade besök och genom att plantera solitärträd eller i grupper skapade man landmärken.

Träden skulle kunna skådas ur olika synvinklar och på kortare och längre håll som föremål på en utställning. Genom färgen på bladverket kunde man variera parkens uttryck. Det var väsentligt att man kunde bedöma förhållandet mellan ljus och skugga. Det gällde att ta hänsyn till ljusets inverkan vid olika tidpunkter på dygnet, liksom om det var mulet eller klart (ibid.). Man skapade vattendrag av oregelbunden form som stämningsskapande element för att göra parken mer omväxlande (ibid.). Målsättningen att gestalta parkerna så naturligt som möjligt hänger samman med en förändrad natursyn. Man planterade bland annat träd med svenskt ursprung och blommande buskar. I några städer utvecklades parker omgivna av bebyggelse och på vissa ställen även utanför staden. I staden fanns gräsmattor, buskar och blomsterplanteringar, tapetgrupper med utplante-ringsväxter med tydliga mönster av blommor och bladverk. Utanför staden fanns inte något sådant (Norlin, 1999).

De offentliga parkerna var fram till 1800-talets mitt huvudsakligen inriktad på vuxna och det fanns inte några speciella lekplatser. Först då inställningen till barnens behov förändrades började parkerna innehålla en rad aktiviteter som lek och idrott men det dröjde till 1910-talet innan det

fanns lekplatser utrustade med lekredskap i vissa städer. Man ansåg också att det var bra att anlägga stora och jämna planer anpassade för lek och idrott samt källbackar och skridskobanor. Dessutom planerades idrottsplatser med planer för fria lekar. Samtidigt ökade intresset för kroppsövningar. Förebilderna kom från England (ibid.).

Fågeldammar var vanliga i de offentliga parkerna. De fyllde ett vetenskapligt och pedagogiskt syfte. Däremot var inte andra djursamlingar vanliga i parkerna vilket aktiviteter som musikpaviljonger, restauranger och andra serveringar var.

Dagens offentliga park, den landskapsparkspräglade stadsparken, är en del i stadslandskapet där människor i alla åldrar kan vistas, barn kan springa fritt, där kan man ha teater- och idrottsevenemang, människor kan promenera eller bara sitta på en parksoffa. I många parker finns både djur och fåglar.

Vårt behov av natur och det biologiska arvet

När vi talar om naturen associerar vi det ofta med ett landskap som är vilt eller orört och inte med miljöer som är konstruerade av oss människor. Vi ser landskapet som vackert och behagligt men tänker inte på att naturen gör att vi mår bättre och känner större tillfredsställelse med våra liv (Kaplan & Kaplan, 1989).

En av de mest centrala aspekterna för hur vi upplever och värderar vår omgivning är hur vi använder den, dess funktion. Nästan alla djur som lever i en naturlig omgivning gör val som är knutna till de biologiska behoven. De påverkas av att behöva söka skydd, äta och para sig, vilket gör att de måste ha en nära relation till sin omgivning. Att utforska och undersöka är speciellt viktigt för att hitta platser som erbjuder detta och alla djur visar en generell tendens att föredra och välja omgivningar som erbjuder möjligheter att tillfredsställa alla sina biologiska behov (Appleton, 1975).

Människor är också födda med en förmåga att omedelbart och spontant bli medvetna om den fysiska omgivningen. Att kunna utnyttja miljön till sin fördel, genom att tolka och använda de delar i miljön som är estetiska och fördelaktiga och undvika de delar som är ofördelaktiga.

Redan som nyfödda har vi en förmåga att lära in mönster som gör att vi känner igen vår omgivning. Under den första tiden är det igenkänningen av vår mors ansikte som är viktig för den sociala bindningen som en förutsättning för att vi ska känna trygghet. Stern (1985) menar att det är det symmetriska i vertikalplanet som pädabarnet föredrar vilket är typiskt för människoansikten. Därefter utvidgar vi igenkänningen till att omfatta även vår omgivning genom att vi sätter ihop information från olika källor (Smith & Ulvund, 1999). Denna förmåga att koppla ihop information från olika stimuluskällor finns genetiskt förankrad för de situationer som är betydelsefulla för vår överlevnad (ibid.). Utan denna förmåga att uppleva

mönster hade vi inte varit så framgångsrika i vårt sätt att hantera olika situationer (Bell, 1999).

Vidare upplever vi tillfredsställelse om omgivningen uppfyller de biologiska behoven och rädsla och missnöje om den inte gör det. Oro eller otrygghet känner vi också när vi upplever att vår värld eller vi själva som stabil enhet hotas i grunden. Då försöker vi återgå till en fast punkt, något att hålla oss till som är säkert och som inte kan rubbas. Men att kunna uppleva vad som är en säker eller vad som är en osäker plats räcker inte (Appleton 1975). Det är också viktigt att veta vad vi föredrar, vilka behov vi har och hur en omgivning kan fylla dem för att vi ska må bra.

Våra behov är få men grundläggande. Till dem hör behovet av trygghet och behovet av att växa och utvecklas (Moxnes, 1989). Förmågan att uppleva trygghet, en trygg bas, får vi genom den bindning som sker tidigt mellan oss som barn och våra föräldrar. En förutsättning för att vi ska känna trygghet både som barn och senare i livet är att vi upplever att våra föräldrar (eller föräldragestalter) finns som stöd och är hjälpsamma om vi stöter på svåra och skrämmande situationer (Bowlby, 2006).

Trygghet är kopplat till vårt behov av närhet som skydd mot fara (Ainsworth et al., 1979) vilket i förlängningen är ett hot om förintelse. Senare i livet återgår vi till den trygga basen genom att fly undan till stabilitet från farliga och hotande situationer. Det sker genom det som är känt, invariant och traditionsbundet. Växer gör vi genom att upptäcka nya saker (Moxnes, 1989). Det innebär att utforska världen för att utveckla egen kompetens, egna färdigheter och ett eget "själv" (Ainsworth et al., 1979).

Trygghet och att växa verkar i motsatt riktning genom att när vi vill växa gör vi det på bekostnad av trygghet, och tvärt om. Trygghet och att växa, vilket även innebär sökande av närhet och avstånd till andra människor måste balanseras mot varandra. Inom den psykodynamiska teorin diskuteras om närhet och avstånd motsvarar moderns och faderns roller för barnet. "Modern måste hålla barnet nära så att det vet att det är världen. Fadern måste ta barnet till det högsta berget så att det kan se hur världen ser ut" (Carlberg, 1994). Genom den balansen kan vi sedan få möjlighet att växa och utvecklas (Ainsworth et al., 1979).

Både behovet av trygghet och att växa ger oss en möjlighet att förhålla oss till omvärlden utifrån, som beteendeforskaren Konrad Lorenz menar innebär att se utan att bli sedd (Appleton, 1975). Att se utan att bli sedd handlar om förhållandet mellan oss som observatörer och hur omgivningen upplevs både på en medveten och på en mer omedveten och symbolisk nivå.

I Appletons teori om prospect och refuge beskrivs resonemang om tillfredsställelse av behovet av trygghet och att växa som ett ömsesidigt beroende mellan å ena sidan att se och ha överblick över omgivningen, prospect, samt å andra sidan att söka tillflykt, skydd och få trygghet, refuge. De landskap som erbjuder både bra möjligheter att ha över- och utblick och

bra möjligheter till tillflykt och trygghet har en bättre estetisk tillfredsställelse än de som erbjuder bara den ena av dem (Appleton, 1975). Appleton (ibid.) menar att de estetiska värdena är viktiga eftersom de härrör sig från de spontana upplevelserna av landskapets delar som form, färg, rumsliga arrangemang och andra synliga attribut som fungerar som stimuli för vår överlevnad vare sig de är förmånliga eller inte.

Att ha över- och utblick – prospect

Att ha överblick och utblick, prospect, över vår omgivning är egenskaper som vi behöver för att vardagen ska upplevas funktionell och för att vi från en trygg bas (Bowly, 2006) ska kunna utforska den, det vill säga att se (Appleton, 1975). Det innebär även att utforska världen bortanför det fysiskt och imaginärt kända enligt Kaplan, Kaplan & Ryan (1998) samt att upptäcka nya saker och få möjlighet att växa, det vill säga utvecklas.

Alla egenskaper, objekt eller situationer som är direkt förknippade med observationer och som indirekt föreslår en möjlighet att förlänga synfältet passar in i prospect (Appleton, 1975).

Att vistas i en omgivning utan innehåll gör att vi ser långt. Hur långt vi ser beror på, på vilket sätt den hindras av föremål. Det vi eftersträvar är att ha möjligheten och känslan av att kunna förflytta oss till andra utsiktspunkter för att få ytterligare och bättre vyer. Kan vi stå på en utsiktspunkt, som en kulle eller läktare, i en skogskant eller på ett berg, attraherar det oss eftersom de ger möjlighet att se vidare. Horisonten ger också en effektiv utsikt. Detsamma gäller en slingrande stig. De visar och ger fantasier om att det finns en vidare vy längre bort.

Öppna ytor förknippas ofta med att se och med olika typer av sportaktiviteter som bollspel med mera. Även om sådana ytor är användbara för andra sociala samlingar och aktiviteter uppskattas de i allmänhet mindre om vi ska vistas där en längre tid. De har lägre preferens än områden som är mindre öppna (Kaplan & Kaplan, 1989). Detsamma gäller för stora ytor, till exempel stora gräsytor. När vi ska passera öppna ytor tycker vi som regel att det är mest behagligt att färdas längst kanterna framför att gå tvärs över den öppna ytan. Att färdas i kanten på en stor yta gör det möjligt att uppleva både det stora landskapsrummet i sin helhet och närheten och detaljerna i omgivningen (Gehl, 1996).

Rum eller miljöer som är för öppna och innehållslösa kan upplevas oestetiska och ger en upplevelse av utsatthet och osäkerhet och kräva vår riktade koncentration eftersom de inte ger möjlighet till ögonblicklig överblick (Kaplan & Kaplan, 1989). Detsamma gäller för stigar och gator i stadslandskapet. Är de för breda och parkernas eller torgets rum för stora försvinner möjligheten att se och överblicka både rummet och andra människor. Händelser eller aktiviteter som utspelar sig i rummet går förlorade. Om rummet är mindre sammanfaller dess storlek med de gränser som finns i vårt sociala synfält och vi får den överblick och den känslomässiga upplevelse vi vill ha (Gehl, 1996).

Öppna ytor reflekterar ljus

Att ha överblick beror både på vad ögat verkligen ser och vad den omgivande ljuskällan ger oss möjlighet att se genom områdets vidd. Att ha överblick förknippas därför med ljus. Det kan vara naturligt ljus eller konstruerat ljus som belysning. Gibson (Zhang, 2006) menar att när vi upptäcker något startar det med att vi ser det indirekta ljuset och på så sätt uppfattar ytan eller strukturen eller vad som händer.

Öppna, vida ytor reflekterar mycket ljus genom att de inte har hindrande vegetationen som ger skugga och därmed mörker. Det är en sorts utsikt som underlättar den visuella synen. Ytor som framförallt sand och vatten men även gräs reflekterar ljus och bidrar till utsikten och som när de är fria från oregelbundenheter ger en stark, visuell känsla (Appleton, 1975).

Att uppleva vidd kan också ske på ett mer omedvetet plan och innebär att vi får möjlighet att fantisera oss bort till en annan värld. Vissa miljöer erbjuder det mer än andra.

Vi kan också uppfatta vidd eller omfattning genom parkens eller landskapets gestaltning. Den upplevda räckvidden är viktig för känslan av att det finns mer att upptäcka.

Mindre och kompakta rum i parker kan förmedla en sådan räckvidd eller överblick genom sin intensitet i stället för distans (hel liten värld, Kaplan & Kaplan 1989). Rum kan också överblickas bättre och de ger möjlighet till annan användning än de stora, öppna ytorna.

Att söka trygghet och en plats för tillflykt – refuge

Behovet av omgärdade platser och trygghet är relaterat till vårt behov av en trygg bas (Bowlby, 2006) och till vår vilja att överleva (Kaplan & Kaplan, 1998). När vi har funnit en plats som vi uppfattar som säker kan vi slappna av, vi upplever tillfredställelse och rädsla och oron försvinner. Behovet av vår riktade koncentration minskar, den koncentration som vi använder för att kunna fokusera på viktiga uppgifter.

När vi slappnar av i koncentration sker det bland annat genom fascination. En fascination som bygger på att vi gör saker som ger ro eller egen vald spännande. Avslappningen beror på om det finns en möjlighet att få psykisk och fysisk distans till det som gör oss ansträngda eller som tröttrar ut oss. Detsamma gäller vid rädsla och upplevd otrygghet. (ibid.). Den fascination som ger oss mest tillfredställelse bygger på det som erbjuds genom naturligt trygga miljöer (ibid.).

Refuge, att inte bli sedd, handlar om en miljöns förmåga att erbjuda trygghet och är ett komplement till prospect i prospect-refuge teorin (Appleton, 1975). Att inte bli sedd handlar om en möjlighet för oss att kunna gömma oss både fysiskt och mentalt (ibid.).

Symboler i landskapet

När vi gör bedömningar av omvärlden beror det till stor del på våra föreställningar och fantasier, och inte bara på hur det faktiskt ser ut. I likhet med Appleton (1975) anser Kaplan, Kaplan & Ryan (1998) att det vid tolkning och kategorisering av miljöer inte endast är de fysiska elementen som ger landskapet dess karakteristik. Här finns en underliggande symbolik, värdering och bedömning om hur väl den ger möjlighet för oss att agera utifrån dess begränsningar eller affordance (Gibson, 1979).

Hur väl symboler kan beskriva omgivningen varierar. Det behöver inte ha uppstått en verklig fara utan bara känslan eller fantasin om att det finns en fara som gör att vi känner oss hindrade från att upptäcka och utforska omgivningen. Då försvarar vi oss genom så kallade hide-and-seek-reaktioner (Appleton, 1975), vilket är ett sätt att minska faran till en acceptabel nivå.

De upplevda symbolerna ger oss en känsla av lättnad och tillfredsställelse eller av missnöje och oro. Det är dessa emotionella reaktioner och inte den reella faran som vi utgår ifrån i våra estetiska bedömningar.

Vissa symboler kan också representera mer än en känsla. Ett moln, till exempel, kan om det är mörkt och hotande förebåda regn och har det en otäck form kan det uppfattas hotande. Eller så erbjuder det skugga en varm och solig dag (ibid.).

Vi använder symboler för att bekräfta sammanhang som egentligen är irrationella. Ett fysiskt skydd eller ett gömställe behöver inte erbjuda reella garantier för att vara säkert och en utsikt som visuellt tillfredställer oss innebär inte att området är fritt från fara. Faran eller hotet som vi upplever är att inte kunna röra oss fritt och då börjar vi känna oro och otrygghet.

När vi talar om trygghet menar vi ett skydd eller gömställe som skymmer oss från en annan individ, för vädret eller att vi vill var för oss själva. Alla naturliga eller konstruerade strukturer som föreslår eller möjliggör att man lätt tar sig in i dem är symboler för refuge. En vägg med öppningar, trappor, alkover, överhängande träd, nischer och lusthus. Skyddet är ett erbjudande från naturen, en sorts funktion. Funktionen är att få skydd för en viss typ av fara. Olika skydd skiljer sig åt genom deras effektivitet. Ett effektivt skydd för en fara kan vara ineffektivt för en annan. För att vi ska kunna söka rätt skydd måste vi veta vilken typ av fara det gäller. Mot människor eller djur är det viktigt att förhindra synlighet vilket vi till exempel kan göra genom att gömma oss bakom en häck eller en trädrida men det hindrar inte faror som för mycket sol, åska eller regn. Då gäller andra typer av skydd.

Att sitta tryggt i skydd

När vi slår oss ner i en offentlig miljö är det nästan alltid så att vi vill vistas i det sociala klimat som platsen erbjuder. Vi vill ta tillvara rummets intimitet, vädret eller utsikten och den aktivitet som pågår och gärna allt på en gång (Gehl, 1996).

Att sitta tryggt kräver ofta skydd. Sitter gör vi bara där de yttre möjligheterna är speciellt goda och sittplatsen väljer vi med stor omsorg.

Sittplatser i parker har skydd runt omkring i form av planteringar och själva parken är omgärdad av träd och buskar. Sittplatser längs kanter eller i rumsgränser är mer attraktiva än sittplatser mitt i det offentliga rummet.

Vi föredrar nischer, i ändan av en bänk eller vid andra fasta punkter, där ryggen är skyddad, före andra mer odefinierade platser.

När man placerar ut sittplatser ska det ske väl planerat i rummet så att de får en bra placering, till exempel i en nisch eller i en hörna som innebär intimitet och trygghet och som har ett bra mikroklimat (Gehl, 1996).

Kravet på själva sittplatsens material beror på vilka vi är.

Mörker som skydd

I en miljö med vegetation finns det en växelverkan mellan ljus och mörker och det är ofta skugga under och mellan träden. Om ljus är nära förknippat med prospect (öppenhet) så är mörker och skugga förknippat med refuge (skydd och trygghet) genom att vi skär av ljuset från den eller det vi vill gömma oss för. Möjlighet att få skugga kan ge lättnad under soliga dagar om värmen blir för svår. Att sitta i skugga innebär också att man kan dra sig tillbaka från att bli sedd (Appleton, 1975).

Trygghet genom material och yta

Materialet som ett skydd är gjort av påverkar vår upplevelse av säkerhet. Vi skiljer på naturliga skydd och sådana som är konstruerade av människor. Vegetationsskydd ger mindre fysiskt skydd än konstruerade skydd som byggnader men de erbjuder oss inte samma känsla av skydd som vegetation.

Yta är en annan faktor som påverkar vår upplevelse av refuge (trygghet och skydd). Då handlar det i första hand om dess sammansättning, textur. Träd och det sätt de växer har en textur, buskar och växtlighet som gräs en annan. De reflekterar därför olika mycket ljus. Genom att blanda de olika vegetationstexturerna får vi en växelverkan som ger en estetisk känsla av trygghet och säkerhet (ibid.).

Närhet som trygghet

En viktig faktor när det gäller refuge (trygghet) är närhet till skydd och att skyddet är lätt att nå när vi framförallt går. Vägen ska också vara fri från hinder och utan andra störningar. Avgörande är hur mycket som kan nås till fots från en given punkt. Vissa aktiviteter har behov av kortare avstånd än andra, som lek. Då vill vi gärna ha närhet till lekplatsen (Gehl, 1996).

Balans mellan prospect och refuge

Nästan alla människor är känsliga för estetiska stimuli som utgår från prospect och refuge och hur de kombineras i olika proportioner. Vi föredrar vissa miljöer och känner antipati mot andra. Landskapets styrka beror på hur olika fysiska eller symboliska element är knutna till hur skydd eller utsikt gestaltas. Om det är jämvikt mellan prospect och refuge är landskapet i balans. Svagheter i möjligheten att ha överblick (prospect) kan kompenseras av en styrka i trygghet (refuge). Ett objekt kan symbolisera både prospect och refuge på samma gång och en plats som upplevs som trygg kan samtidigt vara en utsiktspunkt. På så sätt kan enligt Appleton (1975, 1996) ett estetiskt uttryck som upplevs balanserat uppfattas som om det ger möjlighet till att tillfredsställa våra biologiska behov och därmed vår hälsa och vårt välbefinnande.

Vad innebär det att ha hälsa och uppleva välbefinnande?

Hälsa är mer än att förbli fysisk och psykiskt frisk. Hälsa och sjukdom är inte ett antingen eller utan tar sig uttryck längs en glidande skala. Att ha hälsa är att förstärka det friska (salutogent perspektiv) genom en upplevelse av välbefinnande, att kunna röra sig, att trivas med tillvaron, ett tillstånd då man finner mening med livet och då det råder balans. Hälsa är också att uppleva inre känsla av trygghet, att bli sedd och bekräftad samt ingå i ett sammanhang med närhet till andra, människor eller djur.

Vi utsätts ständigt för stress och påfrestningar, kroppsliga, psykiska eller sociala. Vi kan inte undvika stress för det är en del av livet (Selye, 1976) men vi måste lära oss att hantera dessa spänningstillstånd och minska ner dem till ett minimum. Det kan vi göra med vår förmåga att kunna uppleva lugn och ro samt att slappna av (Uvnäs Moberg, 2000). Lugn och ro-systemet som har lika stor betydelse för vår överlevnad som vårt försvarssystem handlar om tillit, nyfikenhet och vänlighet. När det är påslaget är vi känsliga, öppna, intresserade av andra och annat och då kan kroppen lära sig, läka och växa (ibid.).

Balans mellan de två systemen och mellan kraven från omgivningen och våra resurser kan vi få genom att befinna oss på platser som främjar och inte bara tillåter återhämtning (Hartig, 2006). Vi måste också ha en balans mellan aktivitet och vila, mellan utåtriktade aktiviteter och inåtvänd reflektion samt mellan att sätta gränser och ge av oss själva (Uvnäs Moberg, 2000). Om vi förblir friska och har hälsa beror på denna balans och om vi upplever att påfrestningarna överskrider våra egna resurser och om de äventyrar vårt välbefinnande (Lazarus, 1984a). Några av oss hanterar spänningar och akuta livshändelser så att vi förblir friska eller tillfrisknar, andra blir sjuka. Vår motståndskraft beror på vårt arv, hur vi tidigare blivit bemött i livet, vår tidigare miljö samt vår nuvarande situation (Antonovsky, 1987).

Att främja hälsa genom att undvika stress och påfrestningar räcker inte enligt Antonovsky (1987). Ska vi behålla vår hälsa måste vi fokusera på saker som gör att vi förblir friska samt att vi har möjlighet att skapa en tillvaro som

gör att vårt liv får en känsla av sammanhang, KASAM. Det innebär bland annat att vistas i en miljö som är begriplig, hanterbar och meningsfull. Vi vill att vår omvärld ska upplevas begriplig och förnuftsmässigt gripbar. Den ska vara ordnad, sammanhängande och strukturerad inte kaotisk, slumpmässig och oväntad.

Omgivningen ska också vara hanterbar vilket handlar om vilka resurser hos till exempel en plats som vi upplever finns att förfoga över, så att vi kan möta de krav som ställs och de stimuli som vi utsätts för (jfr affordance nedan). Känner vi en hög hanterbarhet kommer vi inte att känna oss som offer för olika omständigheter utan vi kan själva välja fritt.

Det liv vi lever måste också vara meningsfullt vilket innebär att vi måste ha motivation och en vilja att göra saker och att vi känner att händelser tillför energi, blir utmaningar, i stället för påfrestningar (Antonovsky, 1987). Men med meningsfullhet menas inte livet i allmänhet utan den specifika meningen hos en persons liv i ett givet ögonblick (Frankl, 1984).

För att vi och den miljö vi vistas i ska ha en känsla av sammanhang KASAM är alla tre komponenterna nödvändiga men alla är inte lika centrala. Den motivationsinriktade komponenten är viktigast. Om vi upplever att tillvaron är någorlunda begriplig och vi samtidigt känner att vi kan påverka och hantera det som händer kan vi få en känsla av mening och sammanhang. Samtidigt är det så att om vi inte tror att resurserna (platsen eller erbjudandet) finns till vårt förfogande avtar meningsfullheten och vår strävan att hantera situationen blir svagare (Antonovsky, 1987).

Naturens miljöerbjudande – affordance

Vi upplever vår omvärld både genom att se och höra och genom vår kropps förmåga att röra sig, som en kroppens miljökänedom. Det sker genom ett konstant flöde av olika sinnesintryck från hjärnan, inte bara från ögonen utan även från öronen och den övriga kroppen (Ayres, 1979). Hjärnans förmåga att sortera dessa intryck, så kallad sensorisk integration (ibid.), är den viktigaste formen av bearbetning för att vi ska kunna bilda perceptioner, beteenden och inläring. Det gör också att vi oerhört snabbt kan förstå hur naturen och föremål i naturen: stenars hårdhet, sandens grävbarhet, kan användas i det vardagliga livet (Gibson, 1979).

Vad en plats eller ett material erbjuder oss och hur vi ska använda den lär vi oss tidigt i livet. Det vi ser när vi tittar på en plats är inte dess kvalitet utan dess affordance (miljöerbjudande). Det är vårt procedurminne som visar vägen, återkallar tidigare erfarenheter och som lär oss att veta hur och vilka platser och föremål som är viktiga och vilka färdigheter och kunskaper som är förknippade med hur de används. Till dem hör att till exempel gå på stenar eller ojämn mark, simma, att urskilja ansiktsuttryck eller andra förmågor som ”utförs med ryggmärgen” (Bucci, 1997).

Miljöerbjudandet kan uppträda i olika former som aktiviteter, egenskaper och upplevelser. Aktiviteter handlar om vad en plats erbjuder i form av till exempel bollspel eller odling, egenskaperna handlar om platsens sluten- eller öppenhet och upplevelserna om den trygghet och sinnlighet som platsen ger.

Vår omgivning innehåller olika platser och därmed olika erbjudanden. En plats är inte ett område med definierade gränser utan består av en mängd erbjudanden. Några platser erbjuder möjlighet till att äta, andra till aktivitet. Det finns också platser som skyddar oss från faror och platser för avskildhet. De är viktiga när vi söker lugn, skydd eller vill dra oss tillbaka. Nästan alla individer är skickliga på att lära sig var dessa platser finns och hur de ska hitta dit.

Ett bra gömställe är ett som erbjuder skydd vid nästan alla synvinklar för någon annan. Hur dolda vi är beror på hur genomskinligt eller mindre genomskinligt materialet är och på slutenheten i omgivningen. Få ställen är helt slutna utan möjlighet till att kunna observera genom titthål. En del vyer gör att man kan se utan att själv bli sedd (Appleton, 1975).

En plats gestaltning och material erbjuder oss olika möjligheten att vara aktiva eller slappna av, och på så sätt mutar vi in olika nischer beroende på hur vi lever. Vårt levnadssätt påverkar vårt val av plats och kan på så sätt ge oss möjlighet till självreglering. Självregleringen bygger på balansen mellan hur vi mår och olika egenskaper hos platsen som erbjuder trygghet och öppenhet. De utgår även från vår förmåga att hitta balans mellan de krav som ställs på oss och sättet att bemöta dem (krav-kontroll). Gibson (1979) betonar att det finns en ömsesidig bindning till och ett krav från en miljö samtidigt som den inviterar till aktivitet som bygger på behovet för stunden. En plats ger oss många olika möjligheter att täcka våra behov och antingen upplever vi att den inbjuder till att täcka våra behov eller så gör den inte det, men att själva erbjudandet finns kvar hos platsen för att upplevas.

Vissa av naturens material erbjuder större möjlighet att fungera än andra (Gibson, 1979). Horisontella, platta, fasta material som den öppna marken erbjuder möjlighet till snabb förflyttning eller behärskning genom att vi kan få överblick beroende på hur materialet upplevs. Marken är också basen för vårt beteende och förmedlar visuella upplevelser av platser och utrymmen.

Andra material som läplanteringar, träd och buskar erbjuder skydd och kontroll, stenar och klätterträd inbjuder till lek samt frön, växter och jord till odling med mera.

Lekens betydelse

Att leka utomhus i en naturlig miljö är ett miljöerbjudande som ger oss en möjlighet att lära känna vår kropp. Lek handlar om att växa, att vidga sina vyer, upptäcka nya saker och att genom kroppen känna av naturen.

Som barn har vi ett behov av att kunna leka och röra oss. Kroppsrörelserna påverkar inte bara vår hälsa utan även den kognitiva utvecklingen. Gröna miljöer är speciellt viktiga för vår utveckling genom att vi kan engagera oss i att utforska miljön aktivt och samtidigt utmana vår egen förmåga (Cosco, 2007).

Utomhuslek har i allt högre grad blivit något som utspelar sig i mer avgränsade och för barn tillrättalagda miljöer (Mårtensson, 2004). För att inbjuda till naturlig lek behöver den ordnade miljön kompletteras med löst material i form av stenar, pinnar, och löv för att väcka kreativitet (Mårtensson, 2004).

En plats är starkt förknippad med typen av lek. Den ska bidra med komplexitet och designen ska inbjuda till användning (Mårtensson & Kylin, 2005). Tillrättalagda lekplatser kan därför hindra den fria leken.

I trygga utomhusmiljöer har vi som barn mer rörelsefrihet och grönytor med insynsskyddade platser och rumsskapande vegetation kan ge ramar för oss att forma vår egen lekmiljö, våra egna platser (Kylin, 2004). Det är viktigt för att vi ska kunna forma vår lekmiljö och att kunna leka vidlyftigt, det vill säga att leksammanhanget ger utrymme att förändra lekens struktur (Mårtensson, 2004).

Att tolka och uppleva landskapet

När vi tittar på en plats ser vi den på ett speciellt sätt och namnger den utifrån hur vi tolkar dess olika kombinationer av element. Beroende på vilken relation vi har till platsen tolkar vi den olika. Genom namnen får vi en definition av vad en plats är. Den här typen av namngivning eller kategorisering är viktig för vår perception och därmed även för hur vi uppfattar dess funktion (Kaplan & Kaplan, 1989).

En park med bänkar eller lekredskap kan upplevas på olika estetiska sätt, stigar och kolonistugor på ett annat och en park med dammar eller vattendrag på ytterligare ett sätt (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998).

En klassificering eller tolkning av en miljö måste vara klart definierad och relaterad till den uppgift eller funktion tolkningen ska användas till (Appleton, 1975). De flesta utgår utifrån vad platsen kan erbjuda eller användas till för aktiviteter.

Synen är viktig för våra estetiska upplevelser

Våra estetiska reaktioner på omvärlden baseras framförallt på våra synintryck men även hörsel- och doftintryck styr oss i vårt mänskliga beteende. När omgivningen är estetiskt fördelaktig upplever vi och tolkar att det finns effektiva funktioner som gör att vi kan fungera i vår vardag (Kaplan & Kaplan, 1989).

De fördelar och det vi föredrar och upplever med naturen har en nära relation till det som vi upplever som estetiskt och handlar om enhetlighet

mellan enheterna, platsens läsbarhet, samt den mystik och komplexitet som växtligheten kan ge upplevelse av .

Enhetlighet innebär att omgivningen är organiserad i snabbt överblickbara, mindre avgränsade områden som gör att vi kan avläsa och förstå området. Mystik innehåller indirekt ett löfte om att man kan upptäcka mer längre fram. Den förmedlar en önskan om att utforska en omgivning och förstärks om det finns en känsla av att det är möjligt att fortsätta utforska den. Den bygger på behovet av att utforska vår miljö bortanför det kända (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998). Andra delar är komplexitet, det vill säga hur mycket det finns att titta på, och hur skilda objekt ger oss olika visuella vyer att ta hänsyn till. Läsbarhet ger en indirekt förutsägelse om att något fungerar effektivt. Om omgivningen är lätt att förstå och att komma ihåg. Vid gestaltning av miljöer gör små enheter av enhetlighet, mystik, komplexitet och läsbarhet att vi upplever att vi trivs (Kaplan, Kaplan & Ryan 1998).

Förutom landskapets gestaltning är det den rumsliga definitionen som är viktig för den perceptuella processen. Enligt Appleton (1975) är det viktigt att den har en balans av både öppen- och slutenhet.

Rummet i landskapet

Att vistas i det offentliga rummet

Vårt behov av att vistas i det offentliga rummet beror på en önskan om kontakt med andra människor eller möjligheten att få delta i olika aktiviteter, i ett socialt samspel. Behovet till social samvaro är detsamma som våra behov av mat, sömn, att utforska och av trygghet. Den plats som socialt, psykologiskt och fysiskt känns bra använder vi. Det är ofta en plats som både ger social samvaro och trygghet (Gehl, 1996).

Att vistas i en offentlig miljö innebär att vara synlig för någon annan, att träda fram för någon (Hillman, 1998). Genom att vi låter oss passivt bli sedda av andra öppnas möjligheter att bli bekräftade av andra människor (Matthis, 1992) och vi kan se oss själva. Att bli sedd och bekräftad påverkar vår självkänsla och gör att vi kan fungera.

En stor del av de sociala mötena mellan människor sker i den offentliga närmiljön på gator, på torg och i parker. På så sätt överför vi precis som under tidigare epoker det privata livet till den offentliga miljön (Gehls, 1996).

Kvaliteten på miljön

Det som samlar oss beror på om miljön erbjuder oss att vistas där och var den finns i förhållande till var vi bor (Gehl, 1996). Den ska främja hälsa och säkerhet, vara begriplig och funktionell samt ge oss möjlighet att röra oss i staden samtidigt som vi har kontroll (Lynch, 1981).

Kvaliteten på miljön uppstår i samspelet mellan människan, den fysiska miljö i staden och de vanor, värderingar och livsstilar som finns.

Det är inte antalet aktiviteter eller graden av aktivitet som i sig anger om

det finns kvalitet, det är upplevelsen att miljön har något att erbjuda. När kvaliteten är hög utvecklas de sociala aktiviteterna (Gehls, 1996).

Den rumsliga definitionen

I en miljö utan struktur eller några riktlinjer är det svårt att bedöma skärpedjup eller avstånd. En scen med stort djup eller möjlighet till fokus påverkar bedömningen hur väl man kan fungera.

Behovet av mystik gör att vi föredrar omgivningarna eller scener som innehåller visuella genomfarter; öppningar i häckar och alleéer samt möjligheten att se en ny vy bakom nästa hörn. Vegetationen måste ge oss som observatörer möjlighet till överblick och invitera till besök. För mycket vegetation hindrar vyn och därmed också upplevelsen av att kunna röra sig och överblicka situationen.

Vyn får inte vara för öppen och extrem öppenhet är inte en egenskap vi föredrar hos ett landskap. Inte heller ett landskap som är extremt slutet. Det gör att man har svårt att röra sig och att ha överblick.

Markbeläggningen ska underlätta vår rörelse genom området och kan bestå av gräs eller annat material som upplevs som jämnt.

De miljöer vi föredrar är rumslig form som innehåller öppna men definierade områden. De ska ha en jämn textur med träd som hjälper till att definiera djupet i scenen. Kaplan & Kaplan (1989) förslår att dessa kategorier kallas parklika eller savann.

Närheten till natur

Närhet och tillgänglighet till ett naturområde har stor betydelse. Just närheten till natur är viktig för att den ska användas. Den ska finnas inom högst tre minuters fysiskt eller upplevt gångavstånd från utgångspunkten (Gehl, 1996).

En annan form av upplevelse av naturen är vetenskapen och fantasin om att den verkligen existerar inom rätt avstånd, att den är tillgänglig. Bara vetenskapen om att det finns en plats nära, räcker för att man ska uppleva tillfredsställelse (Kaplan & Kaplan 1989). Det är därför lätt att missa ett naturområdes betydelse genom att bara räkna dess besökare.

Naturen kan också upplevas genom ett fönster. Mycket av den njutning och engagemang som vi upplever av att umgås med naturen kommer just från att observera den indirekt eller fantisera om den.

Det har också visat sig att det är viktigt att ha närhet till ett ställe där man som privatperson har möjlighet att odla. Vi upplever större tillfredsställelse med både boendemiljön och livet, vi känner oss friskare, om vi har möjlighet till trädgårdsarbete och andra naturrelaterade aktiviteter i närheten av våra hem (Kaplan & Kaplan 1989).

Observationer

Presentationen av de observerade platserna är uppdelade efter det dominerande uttrycket i karaktären under respektive karaktär: "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen".

Först presenteras den definition av karaktären som är utgångspunkt för bedömningen av platsen och som grundar sig på professor Patrik Grahns med fleras definition av de åtta parkkaraktärerna.

Därefter följer för varje observerad plats en beskrivning med foto, platsbeskrivning, kommunens definition samt en parkkaraktärsnyckel inriktad på fysik bedömning av platser (Nordh, 2006).

Platsbeskrivningen baseras på fysiska observationer på plats.

Definitionen är kommunens kategorisering samt eventuella kommentarer till platsens användning vilka härrör sig från de under besöken gjorda inspelningarna som därefter transkriberats.

Parkkaraktärsnyckeln användes i denna studie som en checklista vid inventering av de observerade platserna samt vid analys och beskrivning av egenskaperna i de observerade områdena (Nordh, 2006).

Verktyget är uppbyggt som ett träd där man genom att välja olika grenar kan hamna på den karaktär som bäst passar in på den analyserade miljön (sidan 104).

ALLMÄNNINGEN

Definition av "Allmänningen"

En grön, öppen, centralt belägen plats. Här kan cirkusen slå upp sitt tält, bygdens förening ordna loppmarknad, har sin majbrasa eller kanske Frälsningsarmén spelar här för att samla in pengar. Däremellan kan vem som önskar spela boll här, flyga drake eller bara lägga ut en filt och sola, kanske äta medhavd picknick. En centralt belägen friluftsgård dit man lätt kan komma, och som används så frekvent att ortsborna känner den som sin. Sedan urminnes tid har människan haft sådana platser. Här i Sverige fanns ängen, med den kombinerade tings- och marknadsplatsen, där man också godkände den lokale hövdingen.

Observerade platser

De observerade platserna är uppdelade i fyra grupper utifrån det dominerande uttrycket i karaktären. Dessa är *idrottsplatsen – planen*, *den landskapsparkspräglade parken – stadsparken*, *öppna, tillgängliga områden med vid utblick* samt *samlade platser – ängen*.

Idrottsplatsen – planen

Stidsvig

Platsbeskrivning: Organiserad idrottsplats med fotbollsplaner omgärdat av staket och läplante-ringar. Området ligger i utkanten av samhället. Gräsyten är välskött och kortklippt.

Platsen upplevs endimensionell, överblickbar, öppen, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen".

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, slutet (staket), överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt, tyst.

Gislöv

Platsbeskrivning: Stor organiserad idrottsanläggning med flera gräsplaner för fotboll samt ett mindre hus. Några av gräsplanerna är mer robusta och huvudplanen är mer välskött. Den har också en läktare för åskådare. Läplante-ringar.

Platsen upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: Mindre "Allmänningen" av mindre betydelse.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt och tyst.

Gislövs marknad

Platsbeskrivning: Stort område med gräs på var sida om en liten grusväg. Gräsområdet sträcker sig nästan ner till stranden. Det finns ett flertal fotbollsplaner varav en har fotbollsmål och belysning.

Platsen upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: En mindre "Allmänningen" av betydelse.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt och tyst.

Smygehamn

Platsbeskrivning: Idrottsplatsen är organiserad med ett flertal planer med fotbollsmål och en mindre lokal. Den är omsluten med staket.

Platsen upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen" som används till avslutningar.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, slutet, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt, folk i rörelse.

Idrottsplats/lekplats i Smygehamn

Platsbeskrivning: Lekplatsen med sina tillrättalagda lekredskap ligger insprängd mellan ett större grönområde och en läplantering. Grönområdet används till fotboll och ett bostadsområde. Grönområdet består av två stora gräsplaner, en med fotbollsmål. På andra sidan om ett stort busk- och trädområde som upplevs som en barriär, finns ett bostadsområde.

Platsen (Grönområdet) upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen".

Parkkaraktärsnyckel: Grönområdet – Närhet till bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt och tyst.

Beddingestrand

Platsbeskrivning: Ett stort, robust grönområde i utkanten av samhället. Området ger ett ödsligt intryck. Läplantering på en sida.

Platsen upplevs endimensionell öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: Mindre "Allmänningen" med betydelse som används till fotboll men också till artister.

Parkkaraktärsnyckel: Närhet till bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, städad, gräs, lugnt och tyst.

Skegrie

Platsbeskrivning: Idrottsplats med gräsytor för fotboll omgärdade av läplanteringar.

Platsen upplevs endimensionell , öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen". Tidigare bostäder för de som arbetade på tegelbruket. Små hus. Finns ingen annan idrottsplats om man inte åker till Trelleborg.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, slutet (träd), överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt och tyst.

Yngvalla i Trelleborg

Platsbeskrivning: Grönområde vid en skola som är stängd på grund av mögel. Används av en idrottsförening för rugby. Platsen som innehåller två planer ligger i närheten av ett bostadsområde med flerfamiljshus och är omgärdad av träd. Läplanteringar. Gräsplanerna är välskötta men det övriga området ser slitet och misskött ut.

Platsen upplevs enkaraktärell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen". Barnen från skolan går dit.

Parkkaraktärsnyckel: I närheten av bebyggelse, slutet (träd), överblickbart, platt, framkomligt, lövträd, lekredskap (rugbymål, bollplaner), gräs, städad och folk i rörelse.

Klagstops skola

Platsbeskrivning: Området består av ett gräsområde med idrottsanläggning med både en del som är kuperad med lekredskap och en del som har fotbollsmål. Bredvid gräsområdet finns en lekplats med fasta lekredskap som definierats som "Lustgården" samt en skola.

Platsen upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen".

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, öppet, översiktligt, platt, framkomligt, gräs, lugnt och tyst.

Skolområdet i Anderslöv

Platsbeskrivning: Organiserad stor idrottsplats som är välkött och omgärdad av läplanteringar och staket.

Platsen upplevs endimensionell, öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar samt med viss slutenhet.

Definition: "Allmänningen".

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, slutet (staket, träd, buskar), överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål, bollplaner), städad, gräs, lugnt och tyst.

Den landskapsparkspräglade parken – stadsparken

Parken i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Parken är relativt stor och kan definieras som en landskapsparkspräglad park med öppna gräsytor med mindre fotbollsmål. I parken ingår solitärträd eller träd i grupper. Övriga delar som ingår är en lekplats som definierats som "Lustgården" samt planteringar som definierats som "Centrum, festen".

Platsen upplevs flerdimensionell, trygg och ger möjlighet till överblick trots att den är sluten. Den har inslag av mystik, är meningsfull och läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen". Öppna gräsytor med fotbollsmål.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål), raka stigar runt kanten, städad, gräs, lugnt, bänkar, tyst och närhet till park.

Norra Parkvägen i Smygehamn

Platsbeskrivning: Litet avlångt parkområde som ligger inne i samhället med närhet till bebyggelse på båda sidor. I kanten av en mindre öppen gräsyta finns ett mindre rhododendronbestånd. I den andra en mindre plantering av andra typer av buskar.

Platsen är sluten och kringgärdas av en promenadstig och ger känsla av lugn och ro.

Definition: "Allmänningen" som används till att rasta hunden på.

Parkkaraktärsnyckel: Närhet till bebyggelse, mindre rum, sluttet, platt, framkomligt, överblickbart, lövträd, lummigt, raka stigar, städad, lugnt, tryggt, bänkar.

Stadsparken vid S:t Petrikyrkan i Klippan

Platsbeskrivning: Parken är av landskapsparks-karaktär med öppna ytor med träd, en lekplats, en scen och små rum i rummet med rosplanteringar och avskilda platser för lugn och ro.

Platsen upplevs dimensionell, trygg och ger möjlighet till överblick trots att den är sluten. Den har inslag av mystik, är meningsull och läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen". Stadsparken vid S:t Petrikyrkan är välkänd. Den används som Frisbee-bana, lekplats och rekreation samt till konserter. Klippansundet. Delar av parken med lekplats och små rum i rummet definieras också som "Lustgården".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, öppet, överblickbart, mindre rum, platt, framkomligt, städad, bänkar, fint, trevligt, gräs, lugnt, tyst och närhet till park.

Öppna, tillgängliga områden med vid utblick

Flaningen i Trelleborg

Platsbeskrivning: Området är stort och består av ett mindre våtmarksområde samt ett stort grönområde med gångstigar för promenader. Området är kantat av vegetation och det ligger i direkt anslutning till ett bostadsområde.

Platsen upplevs vidsträckt öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar. Den ger möjlighet till att byta vy.

Definition: "Allmänningen" med ett våtmarksområde som under vintern används som skridskobana. Under vår och sommar vistas många olika fågelarter där, bland annat en skrattmåskoloni.

Parkkaraktärsnyckel: I närheten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, kuperat, framkomligt, lövträd, raka stigar, slingrande stigar, ser inte slutet på stigen, vatten, fåglar, stenar, städad, lugnt och tyst.

Beddingestrand naturreservat

Platsbeskrivning: Området är stort och gräsbevuxet och ligger i vid stranden. Gräset är högt, mer av karaktären äng med enstaka träd och några promenadstigar. På de partier som är bara syns sand.

Platsen upplevs vidsträckt öppen, som om den har vidd eller rymd. Den är överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar. På andra sidan om en träddrå är finns bostadsområdet och ger möjlighet till att byta vy.

Definition: "Allmänningen" En mindre Allmänning av betydelse för midsommarfesten vid naturreservatet.

Parkkaraktärsnyckel: I närheten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, högt gräs, stigar slingrande, ser inte slutet på stigen, närbart vatten (strand), lugnt och tyst.

Samlande platser – ängen

Trelleborgen i Trelleborg

Platsbeskrivning: En gammal vikingaborg från cirka 1000-talet återuppförd och restaurerad. Borgen ligger mitt inne i Trelleborg med bostadsområden runt omkring. Området är omgärdat av pålar och träd. I mitten finns en bäck eller å samt en gräsyta för uppträdanden. Till borgen hör ett mindre museum bestående av stugor samt en byggnad med föremål och en servering. Cirka 40 000 besökare kommer varje år till olika arrangemang eller för att besöka museet.

Platsen är överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med robust material.

Definition: "Allmänningen". Rekonstruktion av den gamla borgen. Pulkabacke på vintern. Borgen går mot vägen. Sedan är det inhägnat. Turistattraktion och konserter. Julmarknad. Öppna gräsytor. (Definieras även som "Lustgården")

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, högt gräs, lugnt, tyst, tryggt, trevligt, servering och folk i rörelse.

Stor öppen gräsyta i Klagstorp

Platsbeskrivning: En robust gräsyta som ligger i utkanten av samhället bredvid en silo och en ladugård. Platsen är omgärdad och upplevs trygg, tyst och lugn.

Platsen upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med robust material.

Definition: "Allmänningen" som används till avslutningar men har inte någon större betydelse för andra aktiviteter.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, slutet (häck och bebyggelse), platt, framkomligt, städat, gräs, lugnt och tyst.

Lekplats och liten gräsplan i Gislövs läge

Platsbeskrivning: Området ligger i nära anslutning till stranden. En del består av en mindre robust gräsyta med fotbollsmål. På den andra delen finns en mindre lekplats med tillrättalagda lekredskap. Huvuddelen av området är öppet och plant men med inslag av träd.

Platsen upplevs trygg och omgärdad trots att den är öppen. Den är överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med robust material.

Definition: Medelstor "Allmänningen" av mindre betydelse som används till majbrasa.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (fotbollsmål), vatten (närhet till strand) städad, stenar, gräs, lugnt, tyst, tryggt och närhet till lekplats.

Grönyta vid hamnen i Skåre

Platsbeskrivning: Bredvid hamnen och i kanten på bostadsområdet ligger en mindre gräsyta.

Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med robust material.

Definition: "Allmänningen" som förr i tiden användes till att hänga upp fiskfångsten på. Som Skårebo är man mycket rädd om den.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, städad, gräs, stenar, lugnt och tyst.

Torget i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Platsen är Skräddarhedens gravfält med en hembygdsstuga och ett område med gräs med vild karaktär. Runt området finns skyddande läplanteringar.

Platsen upplevs komplex och mystisk med robust material.

Definition: "Allmänningen". Parken används till midsommarfirande och till julgranen. Hembygdsstuga och midsommar hör ihop.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, kuperat, lummigt, löv- och barrträd, högt gräs, fåglar, snårigt, lugnt och tyst.

Småbåtshamnen i Dalköpinge

Platsbeskrivning: Området består av en grusplan och en mindre gräsyta samt några mindre byggnader i närheten av bostäder.

Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med robust material.

Definition: "Allmänningen" med en restaurang. Kan köpa fisk här.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, överblickbart, platt, framkomligt, servering, grus, vatten (hamn) och lugnt.

Brukshundsklubb vid Forsemöllevägen

Platsbeskrivning: En mindre gräsyta med agilitybana i nära anslutning till ett skogsparti med promenadstigar och till ett bostadsområde. Runt området finns skyddande läplanteringar.

Platsen upplevs omgärdad och öppen. Den är överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Allmänningen" med Brukshundsklubb, samlingsplats.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, slutet, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (agility), städad, gräs, lugnt och tyst.

LUSTGÅRDEN

Definition av "Lustgården"

Behov finns även av platser, "smultronställen", där barn och vuxna kan umgås i trygghet, där föräldrar vågar släppa barnens händer så att ungarna kan rasa ut. Denna plats kan vara en stadspark, koloniträdgård och ska ge en känsla av trygghet. Den ska helst vara omgärdad, med staket, häck eller dylikt. Den här karaktären handlar om behovet av platser för skilda aktiviteter såsom lek, till exempel att platsen innehåller gungor, rutschkanor, odling, till exempel växthus och byggnation, till exempel skjul, kojor, rutschkanor och lektugor.

Observerade platser

De observerade platserna är uppdelade i sex grupper utifrån det dominerande uttrycket i karaktären. Dessa är *lekplatsen* – *det lekfulla*, "Lustgården" i parker, koloniområden – *odlingen*, *badplatsen*, *kyrkogården* samt *övriga "Lustgården"*.

Enestugan i Genarp

Lekplatsen – det lekfulla

Enestugan i Genarp

Platsbeskrivning: Ett större lekområde i närheten av en förskola. Området har både tillrättalagda lekredskap och mer naturnära med klätterträd, en dunge för lek samt en cykelbana i skogen med mera.

Platsen upplevs flerdimensionell, sluten, lugn, trygg och inbjuder till vidlyftig lek samt är läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Lekplats.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, slutet, kuperat, lövträd, barrträd, gräs, städad, slingrande vägar, framkomligt, snårigt, lummigt, fåglar, stenar, lekredskap (lekplats), tryggt, lugnt och trevligt.

Väktarstigen i Genarp

Platsbeskrivning: Två små områden som angränsar till varandra. En mindre gräsyta delvis kuperad med en klätterställning. Den andra delen är en rastplats för hundar med staket omkring.

Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar. Liknar en "Allmänningen"

Definition: "Lustgården"

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, lövträd, gräs, städad, stenar, lekredskap (lekplats), tryggt, lugnt och tyst.

Klagstors skola i Klagstorp

Platsbeskrivning: Området består av en mindre lekplats och på andra sida skolan ett gräsområde med idrottsanläggning med både en del som är kuperad med tillrättalagda lekredskap och en del som har fotbollsmål.

Platsen upplevs öppen och överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården" (Andra delar av området är "Allmänningen").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, platt, gräs, lekredskap (lekplats), tryggt, tyst, lugnt.

Bäckaparken i Veberöd

Platsbeskrivning: Lekplatsområde med tillrättalagda lekredskap. Området ligger mellan ett bostadsområde och ett mindre naturområde.

Platsen upplevs sluten och trygg, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Lekplats.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, mindre rum, öppet, platt, framkomligt, lummigt, lekredskap (lekplats), städad, bänkar, gräs, tryggt, lugnt och tyst.

Raggeborg i Veberöd

Platsbeskrivning: Området ger upplevelse av park med enstaka träd och grupper. I bakre delen finns ett kuperat område som används till pulkaåkning på vintern.

Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Lekplats, backe för pulkaåkning.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, städad, lövträd, gräs, tryggt, lugnt och tyst.

“Lustgården” i parker

Stadsparken vid S:t Petrikyrkan i Klippan

Platsbeskrivning: Parken är av landskaps-parkskaraktär med öppna ytor med träd, en lekplats, en scen och små rum i rummet med rosplanteringar och avskilda platser för lugn och ro.

Platsen upplevs flerdimensionell. Det finns en balans mellan prospect och refuge genom att det är växlingar av mörker och ljus och flera av rummen har upplevelse av trygghet och lugn. Det finns häckar som skyddar de som går och sittplatser där man kan sitta ostört.

Parken är lätt att nå till fots. Den upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar med inslag av mystik.

Definition: Stadsparken vid S:t Petrikyrkan är välkänd. Den används som Frisbee-bana, lekplats och rekreation samt till konserter. Klippansundet. Delar av parken som har mer öppna ytor definieras som "Allmänningen".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, platt, framkomligt, lekredskap (lekpark), städat, bänkar, scen, fint, trevligt, gräs, tryggt, lugnt och tyst.

Stadsparken i Trelleborg

Platsbeskrivning: Parken är stor och uppdelad i olika trädgårdsrum med olika karaktärer. Lekplats, öppna ytor, sittplatser, en damm med fåglar och fåglar som vistas på grönyrtorna, planteringar av buskar och träd, en scen för uppträdanden, mindre omgärdade planteringar med till exempel rosor.

Parken är flerdimensionell. Det finns en balans mellan prospect och refuge genom att det finns rum som är slutna med buskar och träd eller som är uppdelade i mindre rum som var och ett har en egen definition. Det finns sittplatser utplacerade och rummen upplevs trygga genom växtlighetens växlingar, artrikedom och textur. Överhängande träd och buskar ger skydd för sittplatserna. Samtidigt finns det öppna områden. Den upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar med inslag av mystik. Det är lätt att nå platsen till fots.

Definition: Med torg i närheten och köpcenter. Inomhustorg och träffpunkt. Många träffas där. Kafé och spelningar. Finns en scen. Kan hitta undangömda platser som är "Lustgården". (Delar av parken definieras som "Centrum/Festen").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, platt, lövträd, gräs, städad, slingrande vägar, framkomligt, damm, lummigt, artrikt, fåglar, stenar, lekredskap (lekplats), servering, scen, bänkar, tryggt, lugnt, folk i rörelse, trevligt och fint.

Östervångsparken i Trelleborg

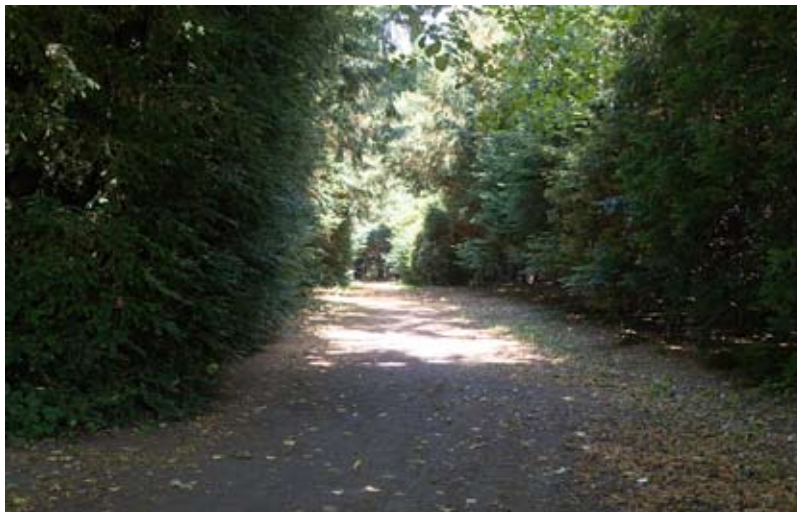
Platsbeskrivning: En större park med olika trädgårdsrum. Huvuddelen av parken är två stora gräsytor omgärdade av träd och en promenadstig i kanten. I ett av trädgårdsrummen finns en större låg fontän, i en annan en mindre lekplats samt en prydnadsplanering.

Parken är flerdimensionell, sluten av vegetation och uppdelad i mindre rum. Det finns en balans mellan prospect och refuge genom växlingar av mörker och ljus som ger flera av rummen upplevelse av trygghet och lugn. Träden skyddar för sol och vind. Det finns avskilda platser med bänkar att sitta på. Samtidigt finns det öppna områden. Den upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar med inslag av mystik.

Parken är lätt att nå till fots och det går ett promenadstråk runt i skydd av träden runt parkens öppna yta.

Definition: Klassisk park. Vackra blomsterrabatter där. Angränsande till en av kyrkogård. Friskis har gympapass där. Barnen springer där. "Lustgården".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, platt, lövträd, lummigt, gräs, städlat, vägar i kanten, framkomligt, damm, lekredskap (lekplats), prydnadsplantering, bänkar, tryggt, lugnt, tyst och folk i rörelse,

Folkets park i Trelleborg

Platsbeskrivning: Mindre park med öppna gräsytor, träd, buskar, en lekplats, minigolfbana och möjlighet till att spela boule.

En del av parken är sluten av vegetation och uppdelad i mindre rum. Stora träd skyddar mot insyn från bostäder och trafik. Runt lekplatsen finns ett staket och buskar så att det är tryggt för föräldrarna att låta barnen leka där. Genom växlingar av mörker och ljus ger delar av parken upplevelse av trygghet och lugn.

Platsen är lätt att nå till fots. Den upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Parken innehåller minigolfbana och på en grusplan spelas boule. I en del finns en mindre lekplats. I mitten en gräsplan.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, platt, lövträd, gräs, städad, lekredskap (lekplats, minigolf, boulebana) bänkar, tryggt, lugnt och folk i rörelse

Parken i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Parken är relativt stor och kan definieras som en landskapsparkspräglad park med öppna gräsytor, träd och en öppen gräsyta med mindre fotbollsmål. Övriga delar som ingår är en lekplats som definieras som Lustgård samt planteringar som definieras som "Centrum, festen".

Platsen är omsluten av växtlighet och staket som skydd för insyn från bostäder och vägar och det känns tryggt att låta barnen leka på lekplatsen. Den upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar med inslag av mystik.

Definition: Används för att fira midsommar. Lekplats definieras som "Lustgården". (Övriga definierade karaktärer är "Centrum/Festen" och "Allmänningen").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, överblickbart, platt, framkomligt, lekredskap (lekplats, fotbollsmål), lummigt, raka stigar, städad, gräs, tryggt, lugnt, bänkar, tyst.

Blüschers park i Genarp

Platsbeskrivning: Ett stort gräsbevuxet område med tallar. Området ligger mellan bostadsområdena.

Platsen är placerad mitt inne i bebyggelse och är lätt att nå till fots. Den upplevs komplex och mystisk.

Definition: "Lustgården"

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, kuperat, barrträd, högt gräs, raka vägar, lummigt, lugnt och tyst.

Parken vid Västerängen i Skegrie

Platsbeskrivning: Mindre park med gräsyta omgärdad av vegetation och promenadstigar där man rastar hunden.

Platsen är placerad mitt inne i bebyggelse, slutet av vegetation och är lätt att nå till fots. Den upplevs läsbar (begriplig) och hanterbar med inslag av mystik.

Definition: "Lustgården". Uppvuxen park. Aktiv för barnen. Gunga. Skyddat från bilar.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, lövträd, gräs, slingrande vägar, kan inte se vägens slut, lummigt, städad, tryggt, lugnt och tyst

Malmvägen i Veberöd

Platsbeskrivning: En mindre park med större träd och parkbänkar. Igenom området går en promenadstig som är belyst. Parken ligger mitt i ett bostadsområde.

Mindre plats slutet av vegetation på tre sidor. Lätt att nå till fots. Den upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Park.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, överblickbart, platt, framkomligt, städad, gräs, lövträd, tryggt, lugnt och tyst.

Koloniområdet – odlingen

Hjorten i Klippan

Platsbeskrivning: Ett större koloniområde i direkt anslutning till bebyggelse. Området består av mindre stugor som är delvis bebodda under sommaren samt relativt stora odlingar med både grönsaker och annan växtlighet. Koloniområdet är omgärdat av buskar och träd och ligger i en sluttning.

Platsen upplevs sluten, tryggt och avskilt från övrig bebyggelse. Den upplevs överblickbar, meningsfull, läsbar (begränsad) och hanterbar med inslag av mystik.

Definition: "Lustgården". Stugor och omgärdat område.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, kuperat (sluttning), framkomligt, artrikt, lummigt, städlat, grus, lugnt och tyst, tryggt, fint, trevligt, folk i rörelse.

Koloniområde i Trelleborg

Platsbeskrivning: Området är uppdelat i två mindre områden med en väg emellan. En stor del består av stugor och odlade områden, varje odlingsområde är omgärdat av staket eller häckar och upplevs skyddat från insyn och tryggt. Stugorna är bebodda och "tomterna" välskötta. I mitten finns en mindre gräsyta samt några träd. Utanför området finns mindre industri- och företagsbyggnader.

Platsen upplevs sluten, tryggt, meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar. Den ligger avskilt från övrig bebyggelse.

Definition: "Lustgården". Bortanför Fagerängen. Det bor folk på området.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, platt, gräs, städad, lummigt, artrikt, tryggt, lugnt.

Elfdalens Hembygdsgårdar i Klippan

Platsbeskrivning: Ett större område som består av en campingplats, en minigolfbana och ett antal mindre byggnader som är hembygdsgårdarna. I anslutning till hembygdsgårdarna finns mindre planteringar av kryddväxter och andra kulturodlingar. Området runt huset och kryddträdgården samt den mindre bebyggelsen bakom är omgärdat av vegetation; träd och buskar på tre sidor. Kryddträdgården är skyddad av buskar som förhindrar insyn.

Platsen upplevs överblickbar men innehåller även mindre rum, meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården". Populär, används till midsommarfirande. .

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, mindre rum, framkomligt, gräs, lekredskap (minigolfbana) närhet till camping, bänkar, stenar, artrikt, fåglar, städad, gräs, lugnt och tyst, tryggt, trevligt och folk i

Koloniområde i Södra Sandby

Platsbeskrivning: Ett mindre koloniområde med odlingslotter i nära anslutning till ett bostadsområde med flerfamiljshus. Ungefär hälften av lotterna odlade. Området är omgärdat med vegetation men ligger relativt öppet.

Platsen upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, städat, snårigt, artrikt, lugnt.

Badplatsen

Dalabadet i Dalköpinge

Platsbeskrivning: Större campingområde i tallskog och i anslutning till badstranden. På campingen finns möjlighet att bo i små stugor, att slå upp tält och att bo med husvagn/husbil. På området finns en restaurang, en affär och en minigolfbana. Igenom delar av det skogsbevuxna området flyter en liten å. Området ligger i närheten av ett bostadsområde.

Platsen upplevs överblickbar, meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: En mindre "Lustgården" av mindre betydelse. Bad med camping.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, öppet, platt, framkomligt, servering, lekredskap (minigolf) stenar, bänkar, vatten (strand, bäck), städad, gräs (ibland högt), lugnt och tyst, tryggt och folk i rörelse.

Friluftsbadet i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Mitt i bostadsområdet ligger ett mindre friluftsbad omgärdat av staket och buskar.

Platsen upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården"

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, mindre rum, överblickbart, platt, framkomligt, servering, stenar, vatten (pool), städad, gräs, folk i rörelse.

Kyrkogården

Kyrkbyn i Östra Ljungby

Platsbeskrivning: Större kyrkogård med möjlighet till promenad på området och en mindre avgränsad, omgärdad och lugn yta med sittplatser. Kyrkogården ligger i närheten av ett område med företag och bostäder.

Platsen upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården" Kyrkogård. Samlas mycket människor.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, grus, stenar, bänkar, vatten (fontän), staty, städad, lugnt, fint, tyst och tryggt.

Kyrkogården i Gråmanstorp

Platsbeskrivning: Mindre kyrkogård i utkanten av samhället. Lugn plats med tätt stående gravstenar och en mindre kyrka. Omgärdad av staket och vegetation.

Platsen upplevs meningsfull, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Lustgården".

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, mindre rum, öppet, platt, grus, stenar, städad, bänkar, tryggt, lugnt och tyst.

Andra "Lustgården"

Trelleborgen i Trelleborg

Platsbeskrivning: En gammal historisk vikingaborg från cirka 1000-talet återuppförd och restaurerad. Borgen ligger mitt inne i Trelleborg med bostadsområden runt omkring. Området är omgärdat av pålar och träd. I mitten finns en bäck eller å samt en gräsyta för uppträdanden. Till borgen hör ett mindre museum bestående av stugor samt en byggnad med föremål och en servering.

Platsen är omgärdad, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar. Den känns trygg och vilsam, djur.

Platsen upplevs ha inslag av dimensionen "Kultur" (sidan 24).

Definition: Rekonstruktion av den gamla borgen. Pulkabacke på vintern. Borgen går mot vägen. Sedan är det inhägnat. Turistattraktion och konserter. Julmarknad. Öppna gräsytor. "Lustgården". (Definieras även som "Allmänningen").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, högt gräs, servering, stenar, vatten, fåglar, städad, gräs, grus, lugnt, tyst, tryggt, trevligt och folk i rörelse.

Smygekärr i Smygehamn

Platsbeskrivning: Stort område med en robust gräsyta. Vegetation i form av buskar och träd i kanterna på området och i mitten ett kärr med vegetation. Kärret är svärgenomträngligt. Området ligger i närheten av hamnen samt angränsar till ett bostadsområde.

Platsen upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar. Är mer en "Allmänningen" än en "Lustgårdenv."

Definition: "Lustgården". Precis iordninggjort.

Parkkaraktärsnyckel: I närheten av bebyggelse, stort, öppet, överblickbart, platt, framkomligt, stigar slingrande, lövträd, gräs, tyst och lugnt.

DESIGN
ÅRS
SYATELJE

SVENSKA
DAGBLADE

CENTRUM, FESTEN

Definition av "Centrum, festen"

Några människor placerar stadens hjärta och själ där människor möts. Här handlar det i första hand inte om ställen som centrala bussterminaler och dylikt, utan om platser där människor möts för att ha trevligt. Framförallt gäller detta friluftsgårdar, nöjesparker, såsom Tivoli, Liseberg och Gröna Lund, men det kan även handla om särskilda kvarter i centrum, dit människor i första hand söker sig för lyssna på musik, äta en god middag eller bara för att kunna se andra människor, koppla av och roa sig.

Observerade platser

De observerade platserna är uppdelade i två grupper utifrån det dominerande uttrycket i karaktären. Dessa är *sociala mötesplatser i parker* och *andra sociala mötesplatser*.

Sociala mötesplatser i parker

Stadsparken i Trelleborg

Platsbeskrivning: Området är stort och uppdelat i olika trädgårdsrum med olika karaktärer. Lekplats, öppna ytor, sittplatser, en damm med fåglar och fåglar som vistas på grönyttorna, en scen för uppträdanden, mindre omgärdade planteringar med till exempel rosor. Platsen upplevs läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Med torg i närheten och köpcenter. Inomhustorg och träffpunkt. Många träffas där. Kafé och spelningar. Finns en scen. Kan hitta undgängömda platser som är "Lustgården" (Delar av parken definieras som "Lustgården").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, platt, lövträd, gräs, städad, slingrande vägar, framkomligt, damm, lummigt, artrikt, fåglar, stenar, lekredskap (lekplats), servering, scen, bänkar, tryggt, lugnt, folk i rörelse, trevligt och fint.

Parken i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Parken är relativt stor och kan definieras som en landskapsparkspräglad park med öppna gräsytor, träd och en öppen gräsyta med mindre fotbollsmål. Övriga delar som ingår är en lekplats som definierats som Lustgård samt öppna platser. Platsen upplevs sluten, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Används för att fira midsommar (Övriga definierade karaktärer är "Lustgården" och "Allmänningen").

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, stort, mindre rum, överblickbart, platt, framkomligt, prydnadsplanteringar, raka stigar runt kanten, städad, gräs.

Allétorget i Klippan

Platsbeskrivning: Mindre park av prydnadsparkskaraktär och med fontän. Parken har sittplatser. Närhet till kommunalhuset. Platsen upplevs sluten, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Torghandel. Där det händer saker i Klippan.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum (omgärdad), platt, överblickbart, lövträd, prydnadsplantering, buskar, sten, städad, framkomligt, damm (fontän), lummigt, artrikt, bänkar, tryggt, lugnt och fint.

Park vid kommunalhuset i Genarp

Platsbeskrivning: Mindre park av prydnadsparkskaraktär och med fontän. Parken har sittplatser. Närhet till kommunalhuset. Platsen upplevs sluten, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, överblickbart, lövträd, buskar, prydnadsplantering, sten, städad, framkomligt, damm (fontän), lummigt, artrikt, bänkar, tryggt, lugnt och fint.

Andra sociala mötesplatser

Smygehuks hamn

Platsbeskrivning: Stort område med småbåtshamn, kiosk, restauranger. En mindre park med en staty och en gräsyta.

Platsen upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Spelmansstämma och jazzfestival.

Parkkaraktärsnyckel: I utkanten av bebyggelse, stort, mindre rum, platt, lövträd, buskar, sten, grus, gräs, städät, framkomligt, prydnadsplantering, serveringar, vatten (havet, hamn), staty, bänkar, lugnt, fint och folk i rörelse

Gågata och torg i Klippan

Platsbeskrivning: Ett par hundra meter lång gågata med affärer och restauranger i närheten av kommunkontoret.

Platsen upplevs sluten, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Man kör på de gåendes villkor.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, överblickbart, lövträd, sten, städad, prydnadsplantering, framkomligt, bänkar, folk i rörelse

Gästgivaregård och park i Anderslöv

Platsbeskrivning: Mindre festplatsområde för dans samt en liten park. Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Centrum med gästgivaregård, dansbana och park.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, överblickbart, lövträd, buskar, asfalt, gräs, städad, staty, framkomligt, lummigt, tryggt, lugnt.

Kiosken i Alstad

Platsbeskrivning: En kiosk och en busshållplats vid genomfartsvägen.

Platsen upplevs öppen, överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen". Litet centrum med grillkiosk. Samlingsplats.

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, överblickbart, asfalt, städad, framkomligt, bänkar, lugnt.

Kiosken vid Parken i Ljungbyhed

Platsbeskrivning: Grillkiosk med parkeringsplats i närheten av stadsparken.

Platsen upplevs överblickbar, läsbar (begriplig) och hanterbar.

Definition: "Centrum, festen".

Parkkaraktärsnyckel: I bebyggelse, mindre rum, platt, överblickbart, lövträd, asfalt, städad, prydnadsplantering, framkomligt, lugnt och folk i rörelse.

Analys och tolkning

Analysen och tolkningen av platserna bygger på tolkning av den fysiska platsens uttryck och upplevelse, parkkaraktärsnyckeln (sidan 104) samt tolkningar av teorierna (sidan 26).

Teoritolkningarna har i huvudsak utgått från Appletons (1975) beskrivning av prospect och refuge, Gibsons (1979) teori om miljöerbjudande (affordance), Kaplan & Kaplans (1989) begrepp om enhetlighet, läsbarhet samt teorin om ”känsla av sammanhang” KASAM (Antonovsky, 1987). Dessutom har diskussioner förts kring vårt behov av trygghet och närhet, att utforska världen för att utveckla egen kompetens (Ainsworth et al., 1979) samt behovet av föräldrarnas stöd och en egen trygg bas (Bowlby, 2006).

ALLMÄNNINGEN

Analys av de observerade platserna

Det dominerande uttrycket i ”Allmänningen” handlar om prospect, att se, och är en öppen, överblickbar, framkomlig och öppen platt yta som i vissa sammanhang är en sluten plats genom staket eller vegetation (planen). Andra platser har en vidstäckt utsikt.

Platserna är organiserade, gräsbevuxna och städade samt ligger inte centralt utan snarare i utkanten av samhället (planen). Där spelar man fotboll eller annan bollsport (planen). På andra platser som inte är organiserade samlas man för traditionsbundna evenemang, musik- eller andra evenemang under årets helger, till exempel midsommarfirande, valborg eller skolavslutningar (samlade platser – ängen).

”Allmänningen” finns även i parker i form av öppna platser som gläntor. Parkerna har en balans mellan prospect och refuge och inslag av enhetlighet, läsbarhet och mystik.

Idrottsplatsen – planen

Det mest dominerande uttrycket hos de observerade platserna är att de upplevs överblickbara med inriktningen på idrott och liknar ursprungsbeskrivningen av planen med gräsytor där man kan röra sig med bollspel.

Platserna kan ge den som observerar god utsikt och överblick över gräsytan samt möjlighet till vistelse i rörelse och att snabbt sätta sig i säkerhet utanför gräsytan. Samtidigt kan området upplevas endimensionellt och den omgivande vegetationens höjd och omslutenhet ger området en känsla av instängdhet trots dess skydd för insyn och vindar.

På den plana ytan pågår idrott, i huvudsak bollspel i form av fotboll och de öppna gräsyterna har målburar. I några fall används de även till andra aktiviteter som artistuppträdanden och avslutningar.

De mer organiserade bollplanerna för fotboll är ofta omgärdade områden och har avgränsningar av staket, träd eller läplanteringar. Området är belyst och det finns tillgång till en läktare, ett klubbhus eller annan byggnad, ofta i gräsplanens omedelbara kantområde.

Övriga bollplaner består av stora, öppna, framkomliga gräsplaner med fotbollsmål. Några av dem har läplanteringar.

När bollplanerna inte används får man en känsla av lugn och tystnad. Ett fåtal av ytorna är robusta gräsytor men de flesta upplevs mer som välklippta och städade gräsmattor.

Den landskapsparkspräglade parken – stadsparken

Platserna med uttryck av landskapsparksprägel finns i huvudsak i de större parkerna, som stadsparker, i form av en öppen yta eller ett rum inne i parken tillsammans med mindre trädgrupper eller enstaka solitärträd. Stadsparkerna förekommer i de större orterna, företrädesvis i huvudorten i kommunen. I något sammanhang där det finns två större orter i kommunen förekommer stadsparker med liknande karaktär i var och en av dem.

I den rumsliga definitionen som delvis är sluten finns vegetation eller trädgrupper. Den öppna ytan upplevs som en glänta i skogen och ligger ofta i mitten av en trädgrupp eller blom- och buskplanteringar. I kanten kan också förekomma lekplatser och bänksoffor. Stigar finns längs kanterna eller som avdelare mitt i gräsyterna inne i parken.

Området upplevas inte skönt men har en känsla av sammanhang samt ger ett städat, samstämmigt, lugnt och avslappnat intryck med grupper av vegetation som ger ro för ögat.

I parkerna finns djur som påfåglar, karlkoner eller höns samt dammar med änder, svanar och gäss.

Platserna upplevs i huvudsak ha en bra balans mellan prospect och refuge. Dessa parker definieras ofta genom sin övervägande refuge-symbolik som "Lustgården" (lekplatser, omgärdade miljöer) eftersom de öppna områdena ofta omsluts med vegetation. Fysiskt innehåller parkerna dock ofta en jämvikt mellan öppna gräsbevuxna och slutna vegetationsrika områden. Dessutom finns delar av parkerna som definieras som "Centrum, festen" (prydnadsplanteringar).

Öppna tillgängliga områden med vid utblick

Några platser är vidsträckta och rymliga med möjlighet att förändra sin vy vid byte av utsiktspunkt. Dessa platser består av stora områden med gräs eller vatten. De kan ha vegetation runt kanterna, som läplanteringar, och det finns både slingrande och raka stigar längs kanter eller som avdelare mellan gräsytor. Platserna upplevs ge en obegränsad möjlighet att fortsätta att gå och att utforska omgivningen vidare bortom nästa krök.

Samlande platser – ängen

En del av karaktären har en mer samlande inriktning där man kan se vad som sker och där aktiviteterna handlar om samlingar kring till exempel midsommar, valborg och vid skolavslutningar samt olika musikevenemang.

Där kan man anordna evenemang, där man kan lyssna på när andra människor uppträder eller spontant träffas för att spela till exempel brännboll. Platserna ger utrymme för flera olika möjligheter eftersom de består av mindre öppna grönytor (ängar) utan något definierat innehåll. Materialet, är enkelt och robust, gräs som klipps eller slås, men inte så ofta. På platsen råder stillhet och ensamhet när den inte används vilket gör att man kan vistas där utan att bli störd.

De samlande platserna är ofta belägna i närheten av lekplatser och skolor, i utkanten av ett område i tätorten eller i samhällen utanför tätorten.

Tolkning av "Allmänningen"

Efter sammanställning av observationer och tolkning av teorier upplevs karaktären "Allmänningen" handla om prospect, att se. Det är ett överblickbart, framkomligt och öppet landskap som i vissa sammanhang är omgärdat genom staket eller vegetation och i andra sammanhang har en vidsträckt utsikt. Karaktären är inte kuperad utan platt, gräsbevuxen och städad. Den ligger inte centralt utan snarare i utkanten av samhället. Vissa platser känns mycket särpräglade. Den dominerande endimensionella inriktningen är bollspel vilket gör att den borde kunna få en egen karaktär med inriktning på fysisk aktivitet. Möjligen bör karaktären med den här prägelns återgå till den tidigare benämningen planen. Det är kanske inte behovet av att överblicka sin omgivning som gör att man söker sig till platser som idrottsplatser utan en önskan att spela fotboll.

Vad som händer när något dominerar över något annat är att den andra delen får mindre betydelse. När det gäller "Allmänningen" är det de gröna platserna med inriktning på samlande aktiviteter (ängen) som riskerar att få mindre betydelse. Därmed finns det också en risk att de samlande aktiviteterna bedöms vara av mindre vikt vid planering av grönområden. Dessa samlande platser är mindre till ytan, lättare att avsätta mark till, och borde framhållas mer som plats. De är mer prefererade. De har också ofta både ett fysisk värde som tillgänglig plats och ett symboliskt värde genom traditioner som midsommarfirande.

På de mindre orterna förekommer den här inriktningen på aktiviteter mest på gröna, odefinierade ytor som inte behöver vara så välklippta eller

välskötta. Där kan man vistas mer spontant utan tillstånd. Här förekommer även lek, dans och musikevenemang. "Allmänningen" tilltalar också de som vill iaktta andra människor när de genomför aktiviteter eller de som själva vill genomföra dem. Känner man inte till platsens betydelse eller hur den används kan den upplevas för öppen, innehållslös och utan värde. Ligger den dessutom i utkanten av samhället, långt från centrum kan platsen upplevas som om ingen besöker den.

Skillnaden mellan den samlande platsen och idrottsplatsen är att de fyller olika funktioner. Idrottsplatsen fyller funktionen av fysisk aktivitet, de samlande platserna närhet till andra. Båda ligger i utkanten av samhällena men idrottsplatsen är mer organiserade och tillhör ofta någon förening och är därmed inte tillgänglig för alla.

Genom att särskilja de olika egenskaperna i "Allmänningen" och ge dem olika begreppslig identitet skulle vi lättare kunna kategorisera dem vilket är viktigt för vår perception och därmed även för hur vi uppfattar dess funktion. Namnet "Allmänningen" borde istället ges till de platser där vi bland annat kan samlas under årets helger eller för andra aktiviteter som picknick och marknader och där platsen är helt fri att användas.

Den nya "Allmänningen" skulle via sin definition av öppenhet kunna innebära en gränslöshet mot alla människor genom sin aktivitetsskapande och samlande karaktär utan definierade gränser, varken geografiskt eller på annat sätt. Den behöver inte vara platt som idrottsplatsen utan kan innehålla kuiperade miljöer. Då skulle vi även kunna komma ifrån, den för öppna miljöns brist på djup i landskapet, och på så sätt öppna för nyfikenhet samt ge ögat något att fästa blicken på.

De öppna tillgängliga platserna med vid utblick upplevs i sin definition som karaktären "Rymd" (sidan 11) och det är tveksamt om de borde ingå i "Allmänningen". Samtidigt har de i övrigt egenskaper, som att byta vy, vilket ingår i prospect. Det innebär att upplevelsen av platsen vilket måste bygga på lokalkännedom får avgöra om den ska vara "Allmänningen" eller "Rymd".

De platser som är förknippade med att utforska världen och att växa upplevs förknippade med prospect. Prospect upplevs därmed vara den första delen av tre som gör att vi upplever balans i omgivningen och tillvaron.

LUSTGÅRDEN

Analys av de observerade platserna

Det dominerande uttrycket i "Lustgården" handlar om refuge, att inte bli sedd och är en sluten, trygg, avskild och lummig plats som med fördel finns i ett mindre avskilt rum i en större park som erbjuder lek eller lugn och ro, på någon parkbänk i skydd av en plantering. Den kan också vara en naturlig lekplats, en egen odling i en koloniträdgård eller en omgärdad kyrkogård som erbjuder lugn, avskildhet och viss symbolik. Platsen ska vara artrik, trygg och skyddad samt ge möjlighet till att man kan vistas där utan att bli sedd. Den ska ligga i närheten. Lustgården i parker upplevs ha balans mellan prospect och refuge, är slutna, läsbara (begripliga), samstämmiga och hanterbara med inslag av mystik.

Lekplatsen – det lekfulla

I de observerade Lustgårdarna dominerar lekplatser till antalet och består ofta av tillrättalagda platser med lekredskap som sandlådor, rutschbanor och klätterställningar.

Platserna är releativt små, öppna och överblickbara. Runt området finns vegetation i form av träd och buskar. Materialen består av sand, gräs eller sten och är i huvudsak välklippta, ansade och platta.

I något sammanhang är lekplatsen mer naturlig och kuperad med tåliga ytor, stenar, klätterträd och stockar för balansgång med mera som gör att barnen kan forma sin egen utemiljö. Det finns träd och buskar som kan användas till lek och att gömma sig i. Platsen inbjuder till lek och upplevs flerdimensionell med inslag av prospect och refuge.

Lekplatserna ligger ofta mitt i ett bostadsområde eller i dess omedelbara närhet. De finns också som en mindre del i de större parkerna som tillrättalagda lekplatser.

"Lustgården" i parker

I den landskapsparkspräglade parken finns ofta "Lustgården" som en trygg plats i ett slutet rum med växter eller en alkov. Det kan också vara en inramad plats med sittplatser med skydd i ryggen.

Platserna är rofyllda, prydliga och städade och upplevs ha en bra balans mellan prospect och refuge. De inramas av stora, välklippta träd och det finns en känsla av säkerhet och trygghet. Parkerna ligger ofta mitt i bebyggelsen och är lätta att nå till fots. De upplevs läsbara och begripliga samt hanterbara med inslag av mystik.

I parkerna finns också en lekplats, om än tillrättalagd.

De delar av parker som definieras som "Lustgården" ingår ofta i ett större sammanhang tillsammans med blom- och buskplanteringar, öppna ytor och mötesplatser. Dessa delar av parken definieras som "Allmänningen" och "Centrum, festen". De landskapspräglade parkerna finns i tätorten eller i större samhällen utanför tätorten.

Koloniområdet – odlingen

Inriktningen och utseendet på områdena varierar. De ligger ofta i utkanten av samhällena men i närhet till både annan bebyggelse och omgivande natur. I vissa koloniområden finns det små hus eller stugor att bo i sommartid. Andra koloniområden består endast av mindre odlingslotter.

Platserna är inramade med staket, häckar och träd. Det är prydligt och städlat och det känns ombonat och tryggt. I områden med möjlighet till boende är ytan i större utsträckning mer odlad.

En stor del av odlingarna är etablerade sedan länge. De flesta är inriktade på köks- eller andra nyttoväxter. Andra på prydnadsplanteringar.

Nästan alla lotter upplevs privata, som en inramad tillflyktsort eller en egen trädgård.

I något fall är även en hembygdsgård med möjlighet till odling av kryddväxter definierad som "Lustgården".

Badplatsen

Många badstränder kan upplevas som sinnliga platser eller kortvariga egna revir, särskilt när de består av sandbankar där man kan gräva ner eller gömma sig. Där kan man koppla av eller inrikta sig på olika aktiviteter som gör att man kan komma bort från vardagens bekymmer. Att sola sig på en varm plats gör också att vi genom solstrålarna uppleva samma känsla av lugn och ro som genom beröringen från en annan människa.

På många platser sträcker sig bryggor ut från stranden som gör att man kan få en annan utblick. På de orter där det inte finns sandstränder finns ofta ett friluftsbad med plats att lägga ut sin filt eller ställa sin strandstol.

Kyrkogården

Kyrkogården är en del av det svenska landskapet och är en sorts minnets parker, en meditationsplats som vi besöker för att vi känner sorg och förlust och där vi kan vara i avskildhet.

Platserna är antingen mindre och omgärdade och kan ligga runt en kyrka eller är större separata begravningsplatser med en minneslund.

Övriga Lustgårdar

Dessa platser är av mer skiftande karaktär utan klar prägel av "Lustgården". De består av campingplatser och delar av Trelleborgens som upplevs mer som "Centrum, festen" eller "Kultur" (sidan 11) och Smygekärr som "Allmänningen".

Tolkning av "Lustgården"

I kartläggningen av miljökaraktärerna (Andersson & von Essen 2008) var "Lustgården" den karaktär som var svårast att särskilja från framförallt "Allmänningen". Det kan bero på bådassnarlika egenskaper och att trygghet och avgränsningar som läplaneringar, träd och buskar förekommer i flera sammanhang. Ett sådant exempel är definitionen av de landskapsparkspräglade parker som upplevs innehålla fler karaktärer och har en bra balans mellan öppenhet (prospect) och som täcker många behov av trygghet, avspänning och avskildhet (refuge). Just balansen mellan de estetiska uttrycken gör att vi finner den mer funktionell så att vi kan tillfredsställa fler behov. Dessa parker innehåller också inslag av lek och estetiska vyer vilket sammantaget gör att de upplevs som om de domineras av refuge-symboler ("Lustgården"). "Lustgården" skulle också kunna ha det symboliska värdet att representera den trygga bas och det stöd som vi fått genom anknytningen till våra föräldrar. Lustgården skulle då kunna representera moderns närhet och stöd i föräldrarollen. Följaktligen skulle prospect kunna representeras av faderns roll som upptäckare av världen.

Balansen mellan prospect och refuge förstärks genom att båda tillsammans upplevs ha en känsla av sammanhang KASAM, att gestaltningen är begriplig, omgivningen hanterbar och meningsfull att vistas i.

Det flerdimensionella i landskapspräglade parken gör att vi kan byta aktivitet utan att förändra platsen för mycket. Det ger trygghet i sig. Dessutom föredrar vi mindre ytor, som ger visuell trygghet, före de öppna stora endimensionella ytorna.

Genom att vi upplever platser på olika sätt skulle en plats med många olika karaktärer kunna ge något till var och en av oss som besöker den, en egen plats för stunden.

Problemet är att de landskapsparkspräglade parkerna mest förekommer i huvudorter och större tätorter som stads- eller större parker och inte på de mindre orterna.

När det gäller de övriga "Lustgården" känns det naturligt att koloniområdet ingår i karaktären. Speciellt när man besöker vissa av områdena. De utstrålar odlarglädje, artrikedom och lust. Området är dessutom omgärdat med staket eller häckar kring varje odlingsdel och ger en känsla av trygghet och avskildhet. En egen trädgård.

Dessutom skulle koloniområden kunna ses som en övergångszon mellan bebyggelse och natur både fysiskt och symboliskt. Det är lättare att besöka

naturen om man redan finns i ett naturliknande sammanhang och steget mellan bebyggelse och natur upplevs inte bli lika stort som när man aldrig vistats i naturen.

Genom lekplatserna skulle barnen kunna täcka en del av sitt behov av att växa och utforska sin kropp via rörelse men då bör platserna utvecklades mer med material som ger möjlighet till friare lek. Nu är de flesta för tillrättalagda och för öppna.

Badplatserna vid stränderna är svårare att se som "Lustgården" om kriteriet är att de ska vara omgärdade och avskilda. Däremot är de "Lustgården" genom sin möjlighet till fascination och sin sinnlighet. Det som är omgärdat är att sitta omsluten av vatten, nergrävd eller gömd i strandens sand, bakom en grästuva eller bakom ett inhägnat friluftsbad. Den vidsträckta stranden upplevs mer som att ha vidd eller överblick. Fysiskt borde badstranden genom sin öppenhet vara en "Allmänningen" eller eventuellt "Rymd" (sidan 11).

Kyrkogården är omgärdade av staket och växtlighet men känns inte direkt ombonade eller trivsamma. Däremot har den ett symboliskt värde som minnespark och fyller en funktion genom att ge avskildhet samt lugn och ro.

De övriga "Lustgården" ger vid snabba besök mer upplevelse av "Allmänningen", "Kultur" (sidan 11) och "Centrum, festen". För den som vistas där ofta kan platsen dock upplevas mer symboliskt som "Lustgården" även om de har andra fysiska uttryck.

Sammanfattningsvis är tolkningen att "Lustgården" handlar om slutenhet, refuge, att inte bli sedd, att vara dold både visuellt och på ett omedvetet plan vilket ger oss en möjlighet att ha kontroll. Det är en trygg, avskild och lummig plats som med fördel finns i ett mindre avskilt rum, i en större landskapsparkspräglad park som erbjuder lek eller lugn och ro på någon parkbänk i skydd av en plantering. Den kan också vara en naturlig lekplats, en badstrand, en egen odling i ett koloniområde eller en omgärdad kyrkogård som erbjuder möjlighet till lugn och avskildhet. Platsen ska vara artrik, trygg och skyddad samt ge möjlighet till att själv vistas där utan att bli sedd. Den ska ligga i närheten.

Möjligheten att uppleva refuge som en trygg bas och för möjligheten att ha kontroll är också den andra viktiga beståndsdel för att vi ska ha balans i tillvaron.

CENTRUM, FESTEN

Analys av de observerade platserna

”Centrum, festen” handlar om att bli sedd (bekräftad) och är en både öppen och sluten plats där människor samlas, en mindre prydnadspark i anslutning till offentliga byggnader med artrika blomsterarrangemang eller en mindre del i en större park med serveringar, scener, bänkar, fontäner, statyer och folk i rörelse. Det kan också vara en gågata, en småbåtshamn, ett torg eller en kiosk. Platserna upplevs läsbara (begripliga) och hanterbara. Gemensamma nyckelord: platt, prydnadsplantering, artrikt, städat, bänkar, folk i rörelse.

Sociala mötesplatser i parker

Platserna erbjuder möjlighet att möta andra människor samtidigt som de genom sin intimitet, litenhet och tillgången till sittplatser gör att man kan koppla av för sig själv. De ger också möjlighet att se andra människor som en del i det sociala samhället. Vidare är platserna välskötta och ordnade. Det är också vanligt att karaktären, i form av utsmyckningar som prydnadsplanteringarna och statyer, anknyter till offentliga byggnader som kommunkontor eller konserthus.

Växtmaterialet består av tapetgrupper av sommarblommor, strikt ordnade runt en eller i närheten av en parksoffa eller fontän.

I en större park dominerar ”Centrum, festen” som en prydnadsplantering, en servering eller en scen för uppträdanden. Där kombineras ”Centrum, festen” ofta med andra karaktärer som bedöms som ”Allmänningen” och ”Lustgården”.

Andra sociala mötesplatser

Andra platser för social samvaro och som kategoriserats som ”Centrum, festen” är småbåtshamnar där det förutom båtar finns möjlighet att köpa glass eller fisk i någon kiosk eller äta på någon servering. Där samlas båtägare för att åka ut på havet, ta upp och lägga i båten, men dit kommer också de som sjövägen kommer för att lägga till för natten.

På campingplatser rör sig och samlas många människor och det finns serveringar, minigolfbanor och kiosker där människor möts och samtalar.

Kiosker är ofta ortens samlingsplatser och ligger centralt. Dit kommer man för att köpa kory, glass eller tidningar. Där finns det också folk i rörelse.

Andra offentliga platser där vi kan möta andra människor är dansbanor.

Tolkning av "Centrum, festen"

"Centrum, festen" handlar om att bli sedd och bekräftad som person genom att kunna spegla sig i andra och att vistas på offentliga platser där människor möts. Platsen kan vara i en mindre prydnadspark i anslutning till offentliga byggnader med artrika blomsterarrangemang eller i en mindre del i en större park med serveringar, scener, bänkar, fontäner, statyer och folk i rörelse. Det kan också vara en gågata, ett torg eller en kiosk.

I det offentliga rummet kan vi själva välja om vi vill bli sedda genom att tala med andra människor eller om vi vill förbli anonyma. Vi bestämmer själv hur, var, när och hur mycket vi vill delge andra och hur sociala vi vill vara. Att vi blir sedda är att känna att vi är en del av ett sammanhang.

Om vi känner oss ensamma beror det till stor del på i vilken omfattning vi upplever att vi förlorat något som betyder mycket för våra liv. Vi kan till det yttre leva ensamma men inte uppleva ensamhet. Det kan bero på att vi trivs med ensamheten eller att vi har ett rikt socialt liv med vänner. Å andra sidan kan vi leva tillsammans med andra och ändå uppleva att vi känner oss övergivna.

Social samvaro bygger på att vi kan se och uppleva andra människor samt att vi ska kunna tala med varandra. När vi vistas på offentliga platser som gator och torg finns det stor möjlighet att både samtala med andra och att se och uppleva omgivningen, speciellt om gatan består av små gaturum, eller kvarter där man kan delta i olika aktiviteter, och små platser som växlar.

Att mötas blir den tredje delen i den balans vi behöver i tillvaron. Den bygger på möjligheten att bli sedd och bekräftad som person.

5. DISKUSSION

Utgångspunkten för den här studien var att genom teori och observation skapa förståelse för miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" samt deras innebörd och användning, utifrån betydelsen för människor och deras behov. Det innebär också indirekt att hitta egenskaper i landskapet som gör att karaktärerna är lätta att särskilja från varandra i syfte att underlätta planeringen för bättre hälsa och välbefinnande.

Den uppgift jag tagit på mig har inte varit lätt och jag anser mig bara till viss del ha lyckats. Jag tycker att studien med den bakomliggande teorin och observationerna tydligt visar platsernas sammanfattande fysiska uttryck. Vidare tycker jag att beskrivningarna av platserna gör det lättare att använda karaktärerna vid gestaltningen av parker och grönområden i tätort. Däremot har jag inte haft tillfälle att studera dem på så sätt så att jag kan bedöma vilka djupgående behov de tillfredställer, vilket vore intressant att undersöka vidare.

Metoder och bedömningar

Att bedöma betydelsen av en miljö är svårt och beror på vilken kunskap och kännedom vi har om platsen (lokalkännedom) och vad vi är intresserade av att göra. Bakgrunden till den här studien var den kartläggning av kommunerna i Skåne som genomfördes under våren 2008. Då upplevdes det svårare att bedöma "Lustgården" än "Allmänningen". Diskussioner uppstod ofta kring definitioner framförallt i de sammanhang där landskapstyperna liknar varandra, till exempel de landskapsparkspräglade parkerna (stadsparkerna), eller platser som innehåller en viss typ av vegetation.

Kartläggningen av miljökaraktärerna utgick ifrån att besöka personer på plats i varje kommun. Det kändes som ett bra val eftersom vi fick möjlighet att diskutera platserna (Andersson & von Essen, 2008). Valet av tjänstemän upplevdes ibland mer tveksamt eftersom många skickade frågan vidare i organisationen och när kartläggningen väl genomfördes hade de inte alltid kännedom om platserna eller metoden. Det gjorde att det vid några tillfällen valdes ut platser som egentligen hade en prägel av en annan karaktär. Anledningarna till det vara fler. En kan bero på att karaktärerna upplevdes svåra att särskilja. En annan att det är svårt att ha vetskap om alla platser och deras användning om man inte har lokalkännedom.

När platserna skulle bedömas spelade yrkesmässig bakgrund och intresse för området, och vad det erbjöd för aktiviteter en viss roll, samt vilka arbetsuppgifter man hade.

Med facit i hand hade det också varit bra att besöka kommunerna två gånger. En gång för att gå igenom tillvägagångssättet för kartläggningen. Därefter återkommit för att genomföra kartläggningen. Bäst hade det varit att samla samtliga kommuner för ett halvdags-seminarium eller genomgång före själva

kartläggningen. Tidsbristen förhindrade detta. Möjligen har dessa faktorer sammantaget gjort att några platser inte kommit med i bedömningen eller att vissa platser bedömts ha en karaktär men skulle haft en annan. Vid besöken inför denna studie hittade jag några platser som inte fanns angivna vid kartläggningen. De finns inte med i mina beskrivningar av platserna.

Min rekommendation är att om kartläggningen ska genomföras vid ett annat tillfälle bör man därför noga välja ut vilka yrkeskategorier som ska ingå. Att föredra är personer med bakgrund inom landskapsarkitekturens miljöpsykologi, landskapsarkitektur, miljö eller natur och trädgård samt att de genom egen eller andras vistelse på orten har kännedom om platsen.

Bristerna i metoden ovan skulle kunnat ha påverkat analysen av de dominerande uttrycken från de nu observerade platserna och därmed resultatet i denna studie. Min bedömning är att det inte har gjort det.

Svårigheten med kategoriseringar är att bestämma vad som ska ligga till grund för bedömningen, vad vi ska ta fasta på. Är det den allmänna känslan och upplevelsen av platsen, dess innehåll eller gestaltning. Eller är det den symbolik som finns kring platsen? Kan vi med karaktärerna och dess beskrivningar få en indikation på vilka behov som täcks?

Appleton (1975) och Kaplan & Kaplan (1989) talar om att vi värderar och täcker våra behov genom omgivningen och dess funktion och hur användbar den är. Gibson (1979) ser det som om behoven täcks via affordances, miljöerbjudande, vad platsen erbjuder för möjligheter. Frågan är vem som ska göra bedömningen? Är det experterna eller användarna, eller både och?

Att observera platserna både fysiskt och med kamera har gjort att jag skapat mig en relativt god bild av hur de platser och de kommuner som jag besökt ser ut, och var de olika karaktärerna finns. Jag har försökt att beskriva de olika plasernas skilda fysiska uttryck genom fotografier, platsbeskrivningar, kommunernas definition samt bedömningar enligt parkkaraktärsnyckeln (sidan 106).

Resultatet från observationerna anger kärnpunkterna i karaktärernas fysiska uttryck och bekräftar i stort den bakomliggande forskningen samt definitionen av karaktärerna (Berggren-Bärring & Grahn, 1995; Grahn, 2005, 2006; Stigsdotter & Grahn, 2002).

Den svårighet, som vissa kommuner upplevde, att bedöma eller beskriva platsernas olika karaktärer, upplever jag i huvudsak uppstår i parker av landskapsparksprägel. Anledningen till svårigheten att bedöma platserna kan vara att de innehåller symboler av både prospect och refuge. Möjligen uppstår också problem med platser som till sitt utseende till exempel är prospect men som symboliskt upplevs som refuge, till exempel badplatser samt vissa lekplatser som både är för tillrättalagda och öppna men som ändå inbjuder till lek.

Eftersom karaktärernas varierande benämning kan ha påverkat bedömningarna har jag försökt beskriva deras utveckling över tid. Min upplevelse är att samtliga begrepps innebörd av aktiviteter, upplevelser och egenskaper finns med i andemeningen av karaktärerna och det gör att det är svårt att

täcka karaktärens uttryck, sammanfattning eller kärnpunkt med bara ett begrepp. Ändå tycker jag att det begrepp som bäst borde täcka dessa kärnpunkter är för "Allmanningen" *prospect* och då med fokus på att växa och utvecklas. "Lustgården" täcks bäst av *refuge* den trygga basen och "Centrum, festen av att mötas, spegla sig i andra och att *bli bekräftad*.

Anledningen till att jag valt dessa begrepp är att oavsett om jag ser begreppen *prospect* och *refuge* från vinkeln landskapet eller vinkeln psykologi kommer jag ständigt tillbaka till dem och deras inneboende betydelse. Min uppfattning är att de ger en mer utvidgad syn på landskapet eftersom det inbegriper både landskapet fysiska uttryck och den psykologiska innebörden (symboliken).

Om man skulle väga betydelsen av det de fysiska uttrycket i landskapet med den psykologiska tolkningen är landskapet mer påtagligt och är lättare att avläsa genom att vi kan se dess olika uttryck. Psykologiskt blir det våra tolkningar och den underliggande meningen och vårt omedvetna val som blir avgörande, vilket vi ibland upplever för subjektivt. Ändå anser jag att den psykologiska vinkeln och en plats symbolik långsiktigt ger mer vägledning om man ska planera miljöer än den rent fysiskt beskrivande även om båda har betydelse. Ledordet blir då balansen dem emellan.

Med psykologiskt menar jag då även platsens miljöerbjudanden vilket kan kännas inkonsekvent eftersom där ingår även en plats egenskaper.

Parkkaraktärsnyckeln har bidragit till att den fysiska analysen av observationerna har underlättats men ger inte en heltäckande bild av platsen. I verktyget som mest är inriktat på fysik bedömning av platser, men som ändå har tagit med en känslomässig och upplevelsebaserad del, saknar jag bland annat egenskaper som är kopplade till framförallt *refuge*, som till exempel avskildhet och tillflykt.

Idén med en checklista eller ett stöd för bedömning av platser tycker jag är bra vilket har gjort att jag har börjat försöka göra en skiss på ett mer psykologiskt inriktat verktyg (sidan 97) som när det är färdigt skulle kunna användas som ett komplement till parkkaraktärsnyckeln (Nord, 2006) vid bedömning av speciellt det kulturpräglade landskapet.

Verktyget utgår ifrån att det viktiga med en plats är dess miljöerbjudanden och balansen mellan *prospect* och *refuge*.

Det som även kom fram under observationerna av platserna är att den kartlagda "Allmanningens" miljöer handlar om *prospect*; att se, att ha överblick och om ett landskaps öppenhet. *Prospect* står också för nyfikenhet och att utveckla en egen kompetens, egna färdigheter och ett eget "själv" genom att våga upptäcka omgivningen men det kan också vara att våga göra något utanför det vanliga. Att våga genom att tänja på de egna gränserna. Då måste det finnas en trygg bas att utgå ifrån eller att återkomma till. Den trygga basen är "Lustgården" som handlar om det slutna landskapet, *refuge*; att inte bli sedd, vara intim, trygg och avskild, både visuellt och på ett omedvetet plan vilket ger oss en möjlighet att ha kontroll. "Lustgården" kan också vara symbolen

för stabiliteten i livet, stödet och tryggheten från framförallt den vårdande föräldern, vila och njutning samt en trygg självbild.

”Centrum, festen” handlar om att bli sedd, spegla sig i andra och därmed bli bekräftad. Karaktären är mer aktivitetsinriktad då det innebär att mötas på offentliga platser och att växa mentalt genom att umgås med andra människor i ett landskap som både kan innehålla prospect och refuge.

Både prospect och refuge ingår i den balans som vi har behov av att uppleva för att det dagliga livet ska upplevas ha känsla av sammanhang. Det är också den balansen som gör att vi upplever platser attraktiva både i det fysiska uttrycket och genom att vi indirekt kan göra upptäckter samtidigt som vi kan ha kontroll.

En frågeställning som väcktes under observationerna var täcker jag mina behov av social samvaro om jag går ut och möter andra människor på platser där andra människor vistas? Om jag besvarar frågan själv kanske jag ser det så att jag känner mig mindre ensam för stunden, men om jag blir mindre ensam som person eller får en större tillfredsställelse med mitt liv i stort är inte helt självklart. Detsamma gäller om jag har behov av att utvecklas. Söker jag mig då till platser som är öppna och överblickbara, och måste jag då ständigt vistas på sådana ställen för att kunna växa som människa?

Att känna ensamhet beror till stor del på hur vi upplever att vi förlorat något som betyder mycket för våra liv, trygghet, en nära relation eller en plats. Yttre ensamhet behöver inte betyda att vi upplever ensamhet. Å andra sidan kan vi leva eller vistas med andra och ändå uppleva övergivenhet.

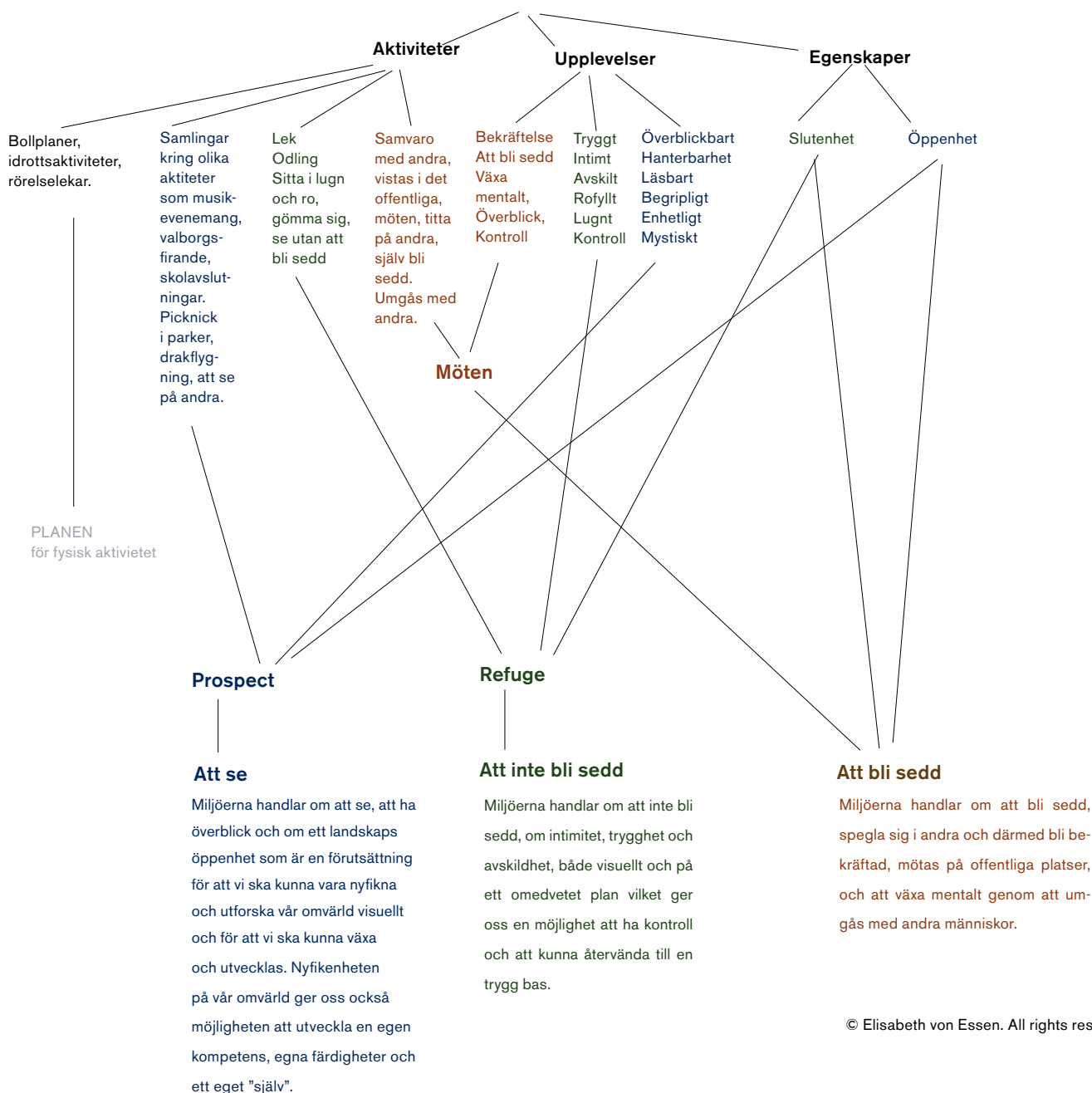
När vi vistas på en plats gör vi en bedömning av hur platsen och dess olika miljöerbjudanden kan kompensera för det som vi upplever att vi vill ha eller saknar. Vi bedömer om platsen är bra eller mindre bra. Om den känns bra finns möjligheten att den kan tillfredsställa våra önskningar eller vår efterfrågan för stunden. De platser som är funktionella, ger skydd, är stabila och som vi känner igen och föredrar erbjuder därför en möjlighet att mer långsiktigt tillfredsställa våra önskningar och det vi saknar och därmed ge mer hälsa och välbefinnande.

Konsekvensen av ovanstående resonemang blir att jag tycker att karaktärernas definitioner genom sina miljöerbjudanden är mer inriktade på att tillfredsställa våra önskningar och den efterfrågan vi har för stunden, än att täcka våra grundläggande behov. Samtidigt anser jag att både prospect och refuge har en inneboende symbolik som gör att vi kan utveckla en ”känsla av själv” som är kopplad till våra behov av att genom vår nyfikenhet utforska världen samt av behovet av att kunna återvända till en trygg bas.

Definitionerna av karaktärerna ”Allmänningen”, ”Lustgården” och ”Centrum, festen” beskriver affordance, miljöerbjudanden. Miljöerbjudandet anger vilka *aktiviteter* som erbjuds på platserna som lek, odling, bollspel, musiklyssning och möten, *egenskaper hos platsen*, som öppen- och slutenhet, samt *upplevelser* som trygghet, enhetlighet, begriplighet, sinnlighet och hanterbarhet.

Skiss till miljöpsykologiskt verktyg

Affordance (miljöerbjudande)

© Elisabeth von Essen. All rights reserved.

Om vi funderar på hur aktiviteter, upplevelser och egenskaper, inbegripet balansen mellan prospect och refuge, påverkar oss mer salutogent måste vi fokusera på hur vi genom naturen kan få daglig avlastning från en ansträngande miljö. Det är en livsfråga för varje enskild individ att finna det som gör att vi kan koppla av men det är också en planerings- och en närhetsfråga vid planering av områden där vi ska vistas. Finns platsen besöker vi den regelbundet antingen genom att gå dit eller genom att fantisera om att den finns där.

Den landskapsparkspräglade parken skulle kunna vara en sådan plats i det kulturpräglade landskapet där vi kan inrikta oss på saker som gör att vi behåller vår hälsa och kan koppla av med aktiviteter som fascinerar oss, eller som gör att vi kan hämta ny energi. Parkerna kan fylla fler behov av självreglering med sin upplevelse av balans mellan prospect, refuge och ge oss möjlighet att spegla oss och bekräftas genom möten med andra människor.

Slutsats

Miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" beskriver i första hand affordance, *miljöerbjudanden*. Miljöerbjudandet anger vilka *aktiviteter* som erbjuds på platserna som lek, odling, bollspel, musiklyssning och möten, *egenskaper hos platsen*, som öppen- och slutenhet, samt *upplevelser* som trygghet, enhetlighet, begriplighet, sinnlighet och hanterbarhet. De ger i stället via miljöerbjudandet en inriktning mer på att tillfredsställa våra önsningar och den efterfrågan vi har för stunden.

Observationerna bekräftar att "Allmänningen" miljöer handlar om *prospect*; *att se*, att ha överblick och om ett landskaps öppenhet som är en förutsättning för att vi ska kunna utforska vår omvärld visuellt. Nyfikenheten på vår omvärld ger oss också möjligheten att utveckla en egen kompetens, egna färdigheter och ett eget "själv". "Lustgården" handlar om *refuge*; *att inte bli sedd*, om intimitet och närhet till andra, trygghet och avskildhet, både visuellt och på ett omedvetet plan vilket ger oss en möjlighet att ha kontroll och att kunna återvända till en trygg bas. "Centrum, festen" innehåller inslag av prospect och refuge men handlar om att *bli sedd*, *spegla sig i andra* och därmed bli *bekräftad*, mötas på offentliga platser, och att växa mentalt via umgänget med andra människor.

Samtidigt har både prospect och refuge en inneboende symbolik som är kopplad till våra behov av att genom nyfikenhet utforska världen med utgångspunkten från en trygg bas. Hur mycket vi vågar utforska världen beror på vår tillit till förmågan hos naturen och de personer som står oss nära att ge skydd och stöd från det vi upplever som spänningstillstånd.

När det gäller att skilja karaktärerna åt uppstår problem i första hand när platser liknar varandra som landskapsparkspräglade parker där det fysiskt finns en *balans mellan prospect och refuge*. Samtidigt upplevs parkerna som om de domineras av refuge-symboler vilket gör att de kan upplevas som "Lustgården".

Till sist bör en plats ha olika miljöerbjudanden samt en balans mellan prospect och refuge för att tillfredsställa vår önskan eller vår efterfrågan för stunden.

6. REFERENSER

- Ainsworth M., Blehar, M., Waters, E. & Wall, S. (1978) *Patterns of Attachment*. Hillsdale: NJ: Erlbaum
- Ayres, J. (1979). *Sinnenas samspel hos barn*. Stockholm. Psykologiförlaget.
- Antonovsky, A. (1987). *Hälsans mysterium*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Appleton, J. (1975). *The experience of landscape*. London. William Clowes & Sons, Limited. London, Beccles and Colchester, ISBN: 0 471 03256
- Appleton, J. (1996). *The experience of landscape*. Chichester. John Wiley & Sons Ltd. ISBN 0 471 96233 3
- Bell, S. (1999) *Landscape - pattern, perception and process*. London. Spon Press.
- Bell, S. (2004). *Elements of visual design in the landscape*. London. Spon Press.
- Berggren-Bärring, A-M. & Grahn, P. (1995). *Grönstrukturens betydelse för användningen*. Landskapsplanering, Rapport 93:3 ISSN 1400-3287 ISRN. Institutionen för landskapsplanering SLU Alnarp- Ulltuna.
- Bucci, W. (1997) *Psychoanalysis and Cognitive Scienc. A Multiple Code Theory*. New York: Guilford Press. Havnesköld, L. & Risholm Mothander, P. (2006) *Utvecklingspsykologi - Psykodynamisk i teori i nya perspektiv*. Stockholm. Liber
- Carlberg, G. (1994). *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Cosco, N. G. (2007) *Developing evidence based design. Environmental interventions for health Development of Young Children in the outdoor*. Open Space, Peoples Space. London and New York. Taylor and Francis Group.
- Frankl, V. (1984) *Livet måste ha mening*. Stockholm. Natur och Kultur.
- Gehl, J. (1996) *Livet mellem husene – udeaktiviter og udemiljøer*. Köpenhamn. Arkitektens förlag.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Lawrence erbium associates, Publishers. New Jersey. Hillsdale.

Grahn, P. & Sorte, G. (1985). *Hur används parken? Del 1. Stad & Land nr 39*. Alnarp.

Grahn, P. (1988). *Egen härd – Guld värd. Institutioners behov av egna grönområden*. Sveriges lantbruksuniversitet.

Grahn, P. (1991). *Om parkers betydelse. Parkers möjligheter att underlätta och berika föreningsverksamhet och arbete på daghem, skolor, servicehus och sjukhus*. Institutionen för landskapsplanering SLU. Göteborg. Graphic Systems AB.

Grahn, P. (2005) *Om trädgårdsterapi och terapeutiska trädgårdar*. Svensk Miljöpsykologi. Lund. Studentlitteratur.

Grahn, P. (2005)a. *Att bota människor i en trädgård*. I : Schmidtbauer, P., Grahn, P & Lieberg, M: Tänkvärda trädgårdar. När utemiljön blir en del av vården. Formas. Stockholm.

Grahn, P. (2006). *Naturens och trädgårdens betydelse för personer med utmattningssyndrom*. Landskapsarkitekturens miljöpsykologi. SLU Alnarp.

Hillman, J. (1998). *Själens kod. Att söka sin natur och livsuppgift*. Stockholm. Natur och Kultur.

Kaplan, S. & Kaplan, R. (1989). *The Experience of Nature: A Psychological Perspective*. New York: Cambridge University Press.

Kaplan, S., Kaplan, R. & Ryan, R. L. (1998). *With People in Mind: Design and Management of Everyday Nature*. California: Island Press.

Kylin, M. (2004) *Från koja till plan. Om barnperspektiv på utemiljön i planerings-sammanhang*. Institutionen för landskapsplanering, SLU I Alnarp.

Lazarus, R. S. (1984a) *Puzzles in the Study of Daily Hassles*. Journal of Behavioral Medicine.

Lynch, K. (1988). *The image of the city*. The MIT Press, Cambridge Massachusetts.

Matthis, I. (1992) *Det omedvetnas arkiologi*. Stockholm. Natur och Kultur

Moxnes, P. (1989). *Vardagens ångest hos individen, gruppen och organisationen*. Stockholm. Natur och Kultur.

Mårtensson, F. (2004) *Landskapet i leken. En studie av utomhuslek på förskolegården*. Institutionen för landskapsplanering SLU Alnarp.

Mårtensson, F. & Kylin, M. (2005) *Många kojor och mycket spring – att planera med barns perspektiv*. Gröna Fakta 3/2005 Utemiljö och Movium. ISSN 0284-9798.

Nolin, C. (1999). *Stadsbornas nytta och förlustelse. Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Stockholm. Byggförlaget. ISBN: 91 7988155-6

Nordh, H. (2006). *Parkkaraktärer – ett verktyg för planering och gestaltning av grönområden*. Landskapsarkitekturprogrammet. Institutionen för landskapsplanering, SLU Alnarp

Stigsdotter, U. & Grahn, P. (2002). *What makes a Garden a Healing Garden?* Journal of Therapeutic Horticulture, 13, 60-69.

Selye, H. (1976). *The stress of life*. New York. The McGraw-Hill Companies Inc.

Smith, L. & Ulvund, L. E. (1999) *Spedbarnsalderen*. Revidert og utvidget utgave. Oslo: Universitetsforlaget.

Stern, D. N. (1985) *Spädbarnets interpersonella värld. Ett psykoanalytiskt och utvecklingspsykologiskt perspektiv*. Stockholm. Natur och Kultur.

Uvnäs Moberg, K. (2000) *Lugn och beröring. Oxytocinets läkande verkan i kroppen*. Stockholm. Natur och Kultur.

Elektronisk källa

www.sundskap.se/publikationer/publikationer_sv.html.

Andersson, S. & von Essen, E. (2008). *Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne*. Rapport. Institutionen för landskapsarkitektur, SLU i Alnarp

Zhang, J. & Patel, V. L. (2006, in press). *Distributed cognition, representation, and affordance*. Cognition & Pragmatics, University of Texas at Houston

Muntlig källa

Grahn, P. (2008-09-11).

Skärbäck, E. (2008). *Operationalisering av landskapskaraktärer på regional nivå för rekreation och friluftsliv*.

7. BILAGOR

Bilaga 1. Brev till kommunerna inför Översiktlig kartläggning av miljökaraktärer för Skåne.

080306

Inventering av miljökaraktärer: "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" i Skåne. Vi är tacksamma för att ni visat intresse av att vara kommunens kontaktperson i den här snabba inventeringen. Vi ska vara helt färdiga i slutet av maj, och skall då ha hunnit digitalisera de uppgifter vi får av kommunen. Inventeringen går ut på att kartlägga tre miljökaraktärer av åtta som ingår i professor Patrik Grahns klassificering av olika miljökaraktärer som motsvarar grundläggande rekreations- och sociala behov för människor i allmänhet. Det är efter tio års studier inom miljöpsykologin, till stor del från Alnarp, som åtta karaktärer har kunnat utkristalliseras. De tre karaktärerna vi nu behöver få inventerat är "Lustgården", "Allmänningen" och "Centrum/festen", samt delvis rymd. Dessa kan man bara få fram genom lokalkännedom, och det är Ni, kanske tillsammans med andra kollegor eller vänner med god lokalkännedom, som bäst kan pricka in dessa karaktärer i Er kommun.

"Allmänningen". En grön och öppen plats med särskild betydelse för besökarna. Här kan cirkusen slå upp sitt tält, bygdens förening ordna loppmarknad, har sin Majbrasa eller kanske Frälsningsarmén spelar här för att samla in pengar. Däremellan kan vem som önskar spela boll här, flyga drake eller bara lägga ut en filt och sola, kanske äta medhavd picknick. En centralt belägen friluftsgård dit man lätt kan komma, och som används så frekvent att ortsborna känner den som sin. Sedan urminnes tid har människan haft sådana platser. Här i Sverige fanns ängen, med den kombinerade tings- och marknadsplatsen, där man också godkände den lokale hövdingen. Ett annat viktigt kännetecken för denna karaktär är möjligheten till utsikt.

"Lustgården". Behov finns även av platser "smultronställen" där barn och vuxna kan umgås i trygghet, där föräldrar vågar släppa barnens händer så att ungarna kan rasa ut. Denna plats kan vara en stadspark, koloniträdgård och ska ha känsla av trygghet. Den ska helst vara omgärdad, med staket, häck och dylikt. Den här dimensionen handlar om behovet av platser för skilda aktiviteter såsom lek, att platsen innehåller gungor, rutschkanor och så vidare. Andra aktiviteter handlar om att kunna plantera något, odla eller bygga (växthus, skjul, kojor, rutschkanor, lekstugor). Även avskildhet är ett viktigt kännetecken för "Lustgården", platser där man kan vara för sig själv eller tillsammans med någon närstående.

"Centrum, festen". Några människor placerar stadens hjärta och själ där människor möts. Här handlar det i första hand inte om ställen som centrala bussterminaler och dylikt, utan om platser där människor möts för att ha trevligt. Framförallt gäller detta friluftsgårdar, nöjesparker, såsom Tivoli, Liseberg och Gröna Lund, men det kan även handla om särskilda kvarter eller torg i centrum, dit människor i första hand söker sig för lyssna på musik, äta en god middag eller bara för att kunna se andra människor koppla av och roa sig.

Markerade leder eller samlat motionsområde. Förutom ovanstående tre karaktärer vill vi att ni ritar in områden för markerade motions- eller elljusspår och leder. Patrik Grahns övriga fem karaktärer, rofylldhet, vildhet, artrikedom, rymd (förutom den lilla kompletteringen i denna undersökning), samt kulturhistoria, tar vi tills vidare fram med hjälp av GIS-data från Länsstyrelsen, Lantmäteriet och andra källor.

Om vi börjar med kompletteringen av rymd, så vill vi att ni ritar in markerade leder på en karta. Är det ett större samlat motionsområde med flera markerade spår, så räcker det med att avgränsa området med de yttersta spårerna. Pricka dessutom in läget för centrala anläggningen, friluftsgården, om motionsspårerna ansluter till en välbesökt sådan.

Texten nedan gäller i övrigt de tre andra karaktärerna: Svårigheten kan tyckas vara hur många och vilka platser man skall ta med. Vi har kommit fram till att det skall vara de platser som är mest frekventerade i varje stadsdel/tätortsdela. De kan naturligtvis också finnas på rena landsbygden som utflyktsmål eller i tätortskanten.

Vi vill inte styra alltför mycket hur många objekt ni markerar, det ska motsvara de platser man spontant tänker på som boende i kommunen. Vi tror det kan vara enklast att tänka utifrån stadsdelar/tätortsdela/kommundela, det vill säga om en tätort är stor tänker man utifrån 2, 3 eller fler sådana "storområden".

Tillvägagångssätt. Storområden förväntas hänga ihop bra och kanske sinsemellan avgränsas utifrån barriäreffekter. Kriteriet är att det skall kännas som en naturlig enhet. Varje karaktär måste inte finnas inom en sådan enhet om det inte känns tydligt. Platsen skall vara känd i orten såsom en plats med den tänkta karaktärskvaliteten.

1. Inom varje storområde tror vi att det finns 1-2 platser som representerar centrum/fest, 1-3 allmänning och kanske 1-4 lustgård. Det kan också vara så att någon av karaktärerna inte förekommer inom storområdet med frekventerad användning.

2. Markera dessa punkter på en karta i lämplig skala med C, A eller L. Ange dess prioritet med en bokstav: Om det är den bästa representanten (a), näst bästa (b) eller tredje bästa (c) etc. Ange dessutom dess storlek i tre klasser: l = liten (ungefär som en liten villatomt omkring 1 000 m²), m = medel (ungefär som en liten fotbollsplan omkring 4 000 m², s = stor (som en idrottsplats, omkring 8 000 m²), Välj den arealklass som ligger närmast.

3. Ni kan nog skriva dessa uppgifter direkt på kartan, bara det blir läsbart för oss.

Skriv sålunda t ex A, b, m för Allmänning, den näst bästa, i storlekssklassen medel (som en liten fotbollsplan). Vi är tacksamma om ni skickar oss en kopia av detta per post några dagar före vårt besök hos er.

4. När ni gjort detta och vi kommer på besök går vi tillsammans igenom materialet. Har ni frågor beträffande klassningen, så ställ dem gärna i förväg via telefon eller mail, så att materialet kan kännas färdigt när vårt möte är slut.

5. Sedan åker vi hem och stoppar in uppgifterna i vårt GIS-system. Alla kommuner i Skåne är med.

Ange arealen i tre klasser.

I = areal som villatomt 1 000 m²

II = areal som mindre fotbollsplan ca 3 500 m²

III = areal som stor idrottsplats ca 8 000 m² eller mer

Bearbetning av materialet till Kartläggning av miljökaraktärer i Skåne

Storlek. Storlek i tre klasser: l = liten (ungefär som en liten villatomt omkring 1 000 m²), m = medel (ungefär som en liten fotbollsplan omkring 4 000 m², s = stor (som en idrottsplats, omkring 8 000 m²). Val av den arealklass som låg närmast. Räknas ut via GIS.

Rangordning. "Centrum/Festen", "Allmänningen", "Rymd" eller "Lustgården" markerades med C, A, R eller L. Angavs prioriterade med en bokstav: Den bästa representanten (a), näst bästa (b) eller tredje bästa (c) etc. - a 1, b 2, c 3

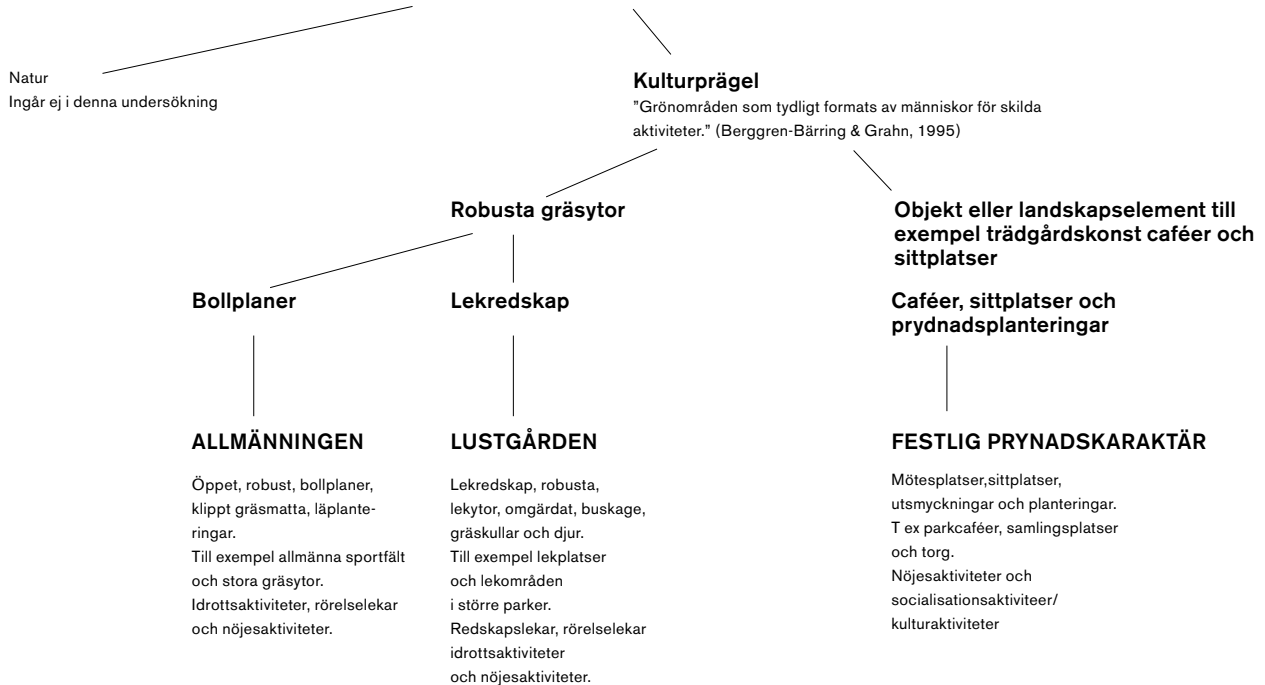
Lokalisering. Huvudtätort -1. Den tätort som har flest invånare och som är kommunens centralort. Utanför huvudtätort -2. Kranstättorter inom kommunen.

Kommunindelning. Bjuv 1, Bromölla 2, Burlöv 3, Båstad 4, Eslov 5, Helsingborg 6, Hässleholm 7, Höganäs 8, Hörby 9, Höör 10, Klippan 11, Kristianstad 12, Kävlinge 13, Landskrona 14, Lomma 15, Lund 16, Malmö 17, Osby 18, Perstorp 19, Simrishamn 20, Sjöbo 21, Skurup 22, Staffanstorps 23, Svalöv 24, Svedala 25, Tomelilla 26, Trelleborg 27, Vellinge 28, Ystad 29, Åstorp 30, Ängelholm 31, Örkelljunga 32, Östra Göinge 33

Kategorisering av karaktärerna. 1. Lekplats, pulkabacke, naturmiljö där man leker, 2. Skateboardpark, 3. Koloniträdgård med stugor, 4. Småbåtshamn, 5. Badplats i huvudsak vid kusten, 6. Torg, samlingsplats som inte är gräsbevuxen, 7. Gågata, affärsstråk, 8. Stadspark med planteringar och sittplatser. Huvudparken, 9. Friluftsgård, djurpark, hembygdsgård, 10. Äng, 11. Marknadsplats, 12. Nöjespark, tivoli, cirkus, 13. Markerad led vid väg, 14. Elljusspår, 15. Park, både mindre och större, 16. Grönyta med vegetation i form av gräsmatta, träd och gångytor, 17. Kyrkogård, 18. Markerad led i skog, 19. Markerad led, öppna leder, stråk kring stränder och gles bokskog, 20. Idrottsplats med banor, fotbollsplaner med mera, 21. Minigolf, boulebana, 22. Våtmarker, dammar och åar, 23. Festplats utanför staden, 24. Naturområden, inte planerade, 25. Kuperat grönområde (exempel Brösarps backar), 26. Picnick-plats (med bord och stolar).

Bilaga 2. Parkkaraktärsnyckel för de kulturpräglade karaktärerna Allmänningen, Lustgården och Centrum, festen.

Parkkaraktärsnyckel för de kulturpräglade karaktärerna (Nord, 2006)

I denna parkkaraktärsnyckel anges endast de karaktärer som berör karaktärerna Allmänningen, Lustgården och Centrum, festen. För övrigt hänvisas till Nord (2006).

Checklista vid inventering av parkkaraktärer

Läge i staden:	Omgivande bebyggelse, närliggande parker
Rumslighet:	Storlek, öppet/slutet, mindre rum, överblickbart
Topografi:	Kuperat/platt, framkomligt
Vegetation:	Träskikt (löv, barr), buskskikt, markskikt, artrikt, lummigt, kultur/naturkaraktär
Vägar/stigar:	Raka/slingrande, markmaterial, ser man slutet på stigen?, framkomlighet
Vatten:	Finns/finns inte, vattendrag, damm, nåbart, vattendjup
Djur:	Artrikt, djur att klappa och mata, insekter, fåglar
Objekt i parken:	Stenar, lekredskap, bänkar, serveringar, statyer, övriga
Skötsel:	Städat/skräpigt
Känsla/upplevelse:	Mysigt, tryggt, trevligt, fint, tyst/buller, folk i rörelse, lugnt

Att se, inte bli sedd och bli sedd

De kulturpräglade miljökaraktärerna "Allmänningen", "Lustgården" och "Centrum, festen" beskriver i första hand affordance, miljöerbjudanden.

För övrigt handlar 'Allmänningens' miljöer om prospect; att se, att ha överblick och om ett landskaps öppenhet som är en förutsättning för att vi ska kunna utforska vår omvärld visuellt. Det ger oss också möjligheten att utveckla en egen kompetens, egna färdigheter och ett eget jag. "Lustgården" handlar om refuge; att inte bli sedd, om intimitet och närhet till andra, trygghet och avskildhet, både visuellt och på ett omedvetet plan vilket ger oss en möjlighet att ha kontroll. "Centrum, festen" handlar om att bli sedd, spegla sig i andra och därmed bli bekräftad, mötas på offentliga platser, och att växa mentalt genom att umgås med andra människor.

Kulturpräglade miljökaraktärer i landskapet är ett avslutande självständigt magisterarbete inom programmet Natur, hälsa, trädgård med inriktning mot landskapsarkitekturens miljöpsykologi. Programmet är knutet till Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi vid SLU i Alnarp.

